

HONISMERTETŐ LAP.

SZERKESZTI

RADNÓTI DEZSŐ.

ELŐFIZETÉSI ÁR 5 FRT. — TAGOK INGYEN KAPJÁK

MEGJELENIK ÉVENKÉNT 12-SZER.

KIADJA
AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET
KOLOZSVÁR.

M. A. V. MENETRENDEL.

BUDAPEST k. p. u. — PREDEAL.

Tv. sz. II-III.	Sz. v. I-III.	Sz. v. I-III.	Gy. v. I-II.	Sz. v. I-III.	Sz. v. I-III.	Sz. v. I-III.	Gy. v. I-II.	Allomások	Sz. v. I-III.	Sz. v. I-III.	Gy. v. I-II.	Sz. v. I-III.	Gy. v. I-II.	Tv. sz. II-III.	Sz. v. I-III.	Sz. v. I-III.	Gy. v. I-II.
8.51	†	9.40	2.45	3.15	*	**	9.45	* ind. Budapest k. p. u. ér.	5.45	7.00	7.45	9.15	1.50		*	*†	
4.58	10.33	11.32	3.38	5.5	8.13	9.24	9.15	ind. Tápló-Szele ind.	8.18	4.33		6.25	*12.22		6.30	8.10	
7.22	10.38	12.00	3.57	6.22	8.39	9.50	10.52	évk. Újszász ind.	2.48	4.02	5.49	5.30	12.03		3.58	5.12	
8.40	12.44			8.50				évk. Jászapáti (ind.)			3.0	8.40	7.55			2.30	
5.35	7.55			9.30				ind. Újszász ér.			3.0	3.0	7.55			2.30	
5.55	10.59	12.01	3.58	6.25	8.40	9.51	10.55	évk. Szolnok ind.	2.47	4.00	5.48	5.30	12.02		3.55	5.07	
6.15	11.1	12.21	4.16	6.52	9.02	10.13	11.12	évk. Czegléd ind.	2.24	3.57	5.31	5.30	11.44		3.35	4.43	
7.58	7.00							évk. H.-M.-Vásárhely ind.					9.40		2.25	7.35	
								ind. Czegléd ér.	10.37	10.37			7.00			2.10	
		9.40	2.35	7.40				ind. Czegléd ér.	10.37	10.37			7.00			2.10	
	11.31	12.29	4.23	V.v.2-3	9.27	10.37	11.19	ind. Szolnok ér.	4.56	4.56	7.58		1.00		6.00	6.00	11.45
	11.45	12.44	4.35	5.10	9.44	10.54	11.32	évk. Szajol (ind.)	2.4	3.22	5.24		11.36		3.25	4.28	8.18
	11.50	12.45	4.36	5.33	9.46	10.56	11.33	évk. Kisujszállás ind.	1.46	3.12	5.12		11.21		3.08	4.07	7.55
	12.43	1.30	5.13	5.35	10.41	11.49	12.09	évk. Kis-Terénne ind.	1.43	3.01	5.1		11.18		3.06	4.32	7.53
	7.0			6.52				évk. Dévaványa ind.	12.54	2.69	4.22		10.39		2.20	3.10	6.40
								évk. Kis-Terénne ind.					8.52			7.00	
	8.52							ind. Kis-Terénne ér.			7.19		1.58			6.50	
	12.48	1.35	5.14	3.36				ind. Kisujszállás ér.	12.19	2.04	4.31		10.37		2.15	3.03	6.33
	1.16	1.54	5.31	7.00				évk. Karczag ind.	12.28	1.42	4.13		10.20		1.55	2.41	6.04
	5.31	5.31						évk. Tisza-Füred ind.							10.16	10.16	4.00
	10.45	10.46						évk. Karczag ér.							5.31	5.31	8.27
	1.33	1.56	5.32		11.11	12.37	12.29	évk. P.-Ladány ind.	12.23	1.40	4.12		10.19		1.53	2.38	6.02
	1.33	2.16	5.48		11.33	12.47		évk. Debreczen ind.	12.23	1.19	3.56		10.03		1.34	2.17	5.3
	8.42	3.47	7.09		8.00	9.40	2.40	évk. P.-Ladány ér.	10.31				8.40			12.26	
			5.55		10.31	10.31		évk. B.-Püspöki ind.									
					11.53	12.53		évk. N. Várak ind.					7.09		3.47		
					1.33			évk. Érmihályfalva ind.					9.56		5.31		1.12
					1.36			évk. Gyoma ind.					8.51		2.37		11.42
		7.08			1.48			évk. Vasköh ind.					8.50		2.36		11.41
								évk. Püspökfürdő ind.					8.43		2.22		11.32
								évk. Csaba ind.					5.10				3.18
								évk. Vasköh ind.									4.37
								évk. Gyoma ind.									7.01
								évk. Érmihályfalva ind.									8.40
								évk. N.-Várak ér.									8.21
								évk. Várak-Velenceze ind.									8.02
								évk. Csucsá ind.									
								évk. Kolozsvár ind.									
								évk. A.-Gyéres ind.									
								évk. Torda ind.									
								évk. A.-Gyéres ind.									
								évk. Kocsárd ind.									
								évk. Szász-Régen ind.									
								évk. Kocsárd ind.									
								évk. Tövis ind.									
								évk. Arad ind.									
								évk. Tövis ind.									
								évk. Kis-Kapus ind.									
								évk. N.-Szeben ind.									
								évk. Kis-Kapus ind.									
								évk. Segesvár ind.									
								évk. Sz.-Udvarhely ind.									
								évk. Segesvár ind.									
								évk. Héjasfalva ind.									
								évk. Brassó ind.									
								évk. Zernest ind.									
								évk. M.-Vásárhely ind.									
								évk. K.-Vásárhely ind.									
								évk. Zernest ind.									
								évk. Brassó ind.									
								évk. Predeal ind.									

† N.-Várak—Tövis között
†† Budapest k. p. u.—Püspök-Ladány között
* Kolozsvár—Csucsá között
** Budapest k. p. u.—Szolnok között
* Budapest k. p. u.—Püspök-Ladány között naponta P.-Ladány—N.-Várak között a nagyvárad határán a hét minden napján, azaz hétfő, kedd és pénteken.

A szomszédos forgalmi menetjegyek használata ki van zárva.

Irodalom.

Ügyvédek figyelmébe. Akik a *«Pesti Napló»*-t, ezt a legrégebb és legelőkelőbb magyar napilapot olvasásuk, annak hasábjain néhány hét óta egy *jogi szempontból igen fontos, gyakorlati útjával* találkozhatnak. Ez a *Kuriai Értesítő* című új rovat, mely a *»Pesti Napló«*-nak rendszerint szombati és erre következő számaiban jelenik meg és tartalmazza az ország legfőbb ítélőszéke: a magyar királyi Kuria polgári és büntető tanácsaiban *hétről hétre* előadásra bejelentett ügyeknek pontos jegyzékét. A jegyzék tanácsok szerint beosztva, feltünteti az *elbado nevét, az ügy számát és a peres felek neveit*, úgy, hogy az üléseket megelőzőleg kiki értesülést nyer elintézésére váró ügyeink előadásra való bejelentéséről. De a lap előzékenységét ez még ki nem meríti, mert az elintézésre kitűzött hét elteltével a *»Pesti Napló«* új rovatában közöltetik a *bejelentett ügyek elintézésének módja* is. Elannyira, hogy ez az új rovat az előző heti elintézés és a következő heti bejelentések *rendszeres és megbízható nyilvántartását* nyújtja, megbecsülhetetlen szolgálatot tévén ezzel a vidéki ügyvédi karnak. Mert tudvalevő, hogy eddigelé a vidéki ügyvéd mindenről csak úgy értesülhetett, ha budapesti kollegájához e részben megkeresést intézett. Ami nemcsak fáradsággal és költséggel járt, hanem a gyakori elnézések és tévedések következtében vajmi sokszor érzékeny károsodásával is volt összekötve. Ezzel szemben a *»Pesti Napló«* új rovata melynek *teljességére és pontosságára* a szerkesztőség kiváló gondot fordít, oly vívmány számba megy, mely bizonyára a legteljesebb méltánnyal találkozik a vidéki nagy jogászközönség részéről. Midőn tehát t. fővárosi lapársunk ezen útjátászt regisztráljuk, szívesen adóznak azért elismeréssel annak a nagy szabadelvű napilapnak, amely ez idő szerint politikai életünk és irodalmunk legelső kitünőségeit vallhatja állandó munkatársainak s melyet *mint* a legértelmesebb fővárosi napilapot egyébként is melegen ajánljuk t. olvasóközönségünk b. figyelmébe.

»Az Ezredéves Magyarország és milleniumi kiállítás» című díszmű II. kötetének két utolsó füzetével teljesen befejezést nyert e rendkívül hűzopotló mű, mely több mint 300 remek kiviteli képekben bemutatta Magyarország legszebb vidékeit, műemlékeit s az Ezerév örökké felejthetetlen ünnepeit. A most megjelent 17. és 18. füzet egy része a Vaskapu megnyitásának jelentőségteljes mozzanatait hozza a legkitünőbb felvételekben. A magyar erő, a magyar kézmű, a magyar elme diadala e vízi út megnyitása s ez méltó büszkeséggel töltheti el felséges Urunk szívét, látva hű népe dicsőségét. A füzetek többi képei a hét ezredévi emlék, amely Magyarország ezeréves fennállásának büszke hirdetője: a pusztaszeri, a zimonyi, a brassói, a zaborhegyi, a dévényi és a munkácsi emlékművek. A hazai fürdők közül Rajeczfürdő, Balaton-füred, és Herkules fürdő kiválóan sikerült képei találhatók. Történeti nevezetességű képei Siklós vára, mely daczára, hogy a VII. században épült, még ma is kitünő karban van. Az orsovai korona kápolna, melynek helyén 1849-ben midőn Kossuth és társai török földre léptek elásták a koronát s a koronázási jelvényeket tartalmazó vasládát. Az új Ferencz József hidról két sikerült képet találunk. Végül még Ada-Kalehról találunk három kiválóan sikerült reprodukciót s ezzel befejezhetjük e füzetekről hozott ösmertetésünket. Ezen most már teljes két díszes kötet megszerzését nem ajánlhatjuk eléggé olvasóinknak. Mind a két kötet díszkötésben ára 10 forint s egyike a legszebb alkalmi ajándékoknak. Füzeteként is kapható 40 krajczárért. Kapható minden budapesti és vidéki könyvkereskedésben; megrendelhető a kiadóhivatalban Budapesten. (Teréz-körut 38., félemelet Kunosy Vilmos és Fia műintézetében.)

Serao Matild. Bűn és büntetés. Sera Matild ez idő szerint Olaszország legelső írónője és jöllehet a ná-

polyi Mattino, Olaszország emez előkelő lapját szerkeszti, ráér arra, hogy minden esztendőben egy-egy nagyobb munkával meglepje a világot. Mert Serao nem csupán az olaszoké; hanem az egész világe. Regényeit, novelláit a világ minden művelt nemzete magáévá tette. Ez a regénye is valóságos esemény számba ment, a mikor megjelent. A *Bűn és büntetés* megjelenését különösen nagy érdeklődéssel várta mindenki, mert a zseniális írónő már előre kijelentette, hogy a legközelebbi regénye az *»Isten hozzád szerelem«*, elkésett ikerestvére lesz. És valóban az is. Ebben a két regényben egy és ugyanazok a személyek szerepelnek. Az elsőnek a vége az, a mi a másíknak a kezdete. Az Anna halála. Ez ellen a szép asszony ellen elkövetett merénylet értelmi szerzőit boszulja meg a sors, mely kérlelhetetlenül sujtja a hűtlen férjet és az áruló nővért. Ennek a regénynek a nagy értékét bámulatos technikája szerzi meg. A mit elmond, az egészen természetes dolog, de a hogy elmondja, az bámulatos. — Csupa verve, csupa tűz az egész regény, mely valóságos remekműve az elbeszélés művészetének. A regény szép s magyaros fordítását Gauss Viktor végezte nagy lelkiismerettel. A két kötet ára csinos egész vászonkötésben 1 frt s a Singer és Wolfner *»Egyetememes Regénytár«*-ában jelent meg. —

A Divat Szalon, ez az elterjedt divat- és szépirodalmi lap, mely eddig teljesen méltó versenytárs nélkül áll a magyar irodalomban, immár tizedik évfolyamát kezdte meg. Tíz év nagy idő egy lap életében különösen olyan lap életében, mely a nőket szolgálja. A nő izlését, melyet a keleti bölcsektől kezdve a mai kor apró poetájáig mindenki változóbbnak, szépségesebbnek hirdet, mint a milyen a tavaszi időjárás Falb Rudolfal vagy anélkül. Hogy tehát egy lap is évekig megtartsa, sőt erősebbé, fényesebbé tegye azt a társaságot, melynek irányítúje az asszonyi izlés, annak oka egyedül csak abban rejlik, hogy ez a lap jó, tartalma érdekes. Mert az is igaz, hogy a finom női izlés ezt keresi annál a lapnál, mely szórakoztatója és oktatója is egyszersmind.

A Divat Szalon közkedveltségben állt tíz évig s az újabb tíz év elé is azzal a rendíthetetlen hittel indul, hogy a jónak győznie, hódítania kell. E nemes, egyszerű és józan törekvés látszik meg e kedves női lap minden számán. Divat-része állandóan olyan bő tartalmu, hogy abból mások három lapot csinálnának, egyet fehérneműnek, egyet ruhának s egyet kézimunkának. A Divat Szalon mindezt együtt és egyszerre adja oly képekkel és bő leírásokkal, hogy abban a dolgozni és takarékoskodni szerető nő mindent feltalál. Hogy pedig minden tanácsokat finom izlés és szakavatott toll vezet, elég felemlitenünk Fanghné Gyujtó Izabella nevét, e jeles írónőnkét, ki továbbra is buzgó hévvel hirdeti azt, ami szép, takarékos és követni méltó a divatban.

Egészen páratlan érdeme továbbá a Divat Szalonnak az is, hogy irodalmi része nem csak egy fordított regényből áll, hanem teljes szépirodalmi lap, költeményekkel, elbeszélésekkel, regényekkel, hírvatokkal, talányokkal stb. Közleményeit elsőrendű írók írják figyelemreméltó kezdőkkel egyaránt és a szerkesztés munkáját gonddal végzi Szabóné Nógáll Janka, kinek neve után többet említenünk sem kell. A Divat Szalon szeretettel gondoskodik a család apró népéről is, teljesen ingyen adja az *»Uj Gyermek-Divat«* című szép kis lapot, hivat pedig ez évben egy díszes Jelmez naptárral lepi meg karácsonyi ajándékkal.

Ama meggyőződésben, hogy jobb, tartalmasabb, érdekesebb s e mellett olcsóbb lapot nem ajánlhatunk olvasóinknak, ajánljuk a Divat Szalont, melynek ára a színes divatképekkel, gyermek-lappal és szabásvelel együtt negyed évre csak 1 frt 50 kr. Mutatványzással szívesen küld a Divat Szalon kiadóhivatala: Budapest V. ker., Gízella-tér 1. sz.

„ERDÉLY”

1896-ik évi folyamára.

V-İK ÉVFOLYAM.

Szerkeszti: Radnóti Dezső.

Az »Erdély« nagy alakban, évente *számos képpel* külön műmellékletekkel jelenik meg. Célja az »Erdély“-nek megismertetni a közönséggel hazánk legszebb részét, az erdélyi részt. Ez a páratlan szépségű földrész eddig ismeretlen volt, a gyönyörűbb helyek megtekintésére vezető utakról semmi tájékoztató nem jelent meg. A kitünő gyógyító hatásu *jürdök*-nek nem volt közönsége, az *ásványvizek*-nek nem volt piacza. A néprajzi különlegességek összegyűjtésére és legalább írásban megörökítésére nem volt organum. Ezekben a bajokon kívánunk segíteni az »Erdély«-lyel, mely viszonyainkhoz képest a legszebb kiállításban honismertető, turistasági, fürdő- és ásványvízügyi valamint néprajzi tartalommal jelenik meg.

Az »Erdély« 10—12-ik füzetének tartalma a következő:

TARTALOM: Kulturintézmény-e a Kárpát-egyesület? — Túristaság témén. Irta: Hangay Oktáv. — Hegyen-völgyön. Irta: Czirbusz Géza dr. — Kirándulás a Bucsecsre. Irta: Solymásy Adolf. — A Lobogó és környéke. Irta: Derzsi Kovács Ferencz. — Hankó Vilmos. Irta: Jancsó Benedek. — A ~~...~~ *Füthely-bázis* legendája. Irta: Szádeczky Lajos dr. — Testvéregyesületek: A Magyar Tanítók Társasága és a Magyar országai Kárpát-Egyesület. — Túristaság. A turista-sport diadala. — Boritékon: M. A. V. monemend. ~~...~~ *...* lóm. Hirdetés.

Az »Erdély« mint ifjusági olvasmány is számottevő. A fogékony ifjuság lelkébe a hazaszeretet szent tüzét csepegteti és honismertető tartalmával kiegészíti a hazai földrajzi oktatást.

Az »Erdély« 2—3 ives tartalommal, diszes boritékban megjelenő füzeteit az E. K. E. tagjai 3 frt tagsági díjuk fejében ingyen kapják, azonban előfizetés útján is megrendelhető és pedig:

Egész évre 5 frt.

Félévre 2 frt 50 kr.

Az »Erdély« előfizetői kedvezményes árban rendelhetik meg az E. K. E. összes kiadványait.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: *Kolozsvárt, Jókai u. 11 sz.*

Gombos Ferencz Lyceum-nyomdája

Kolozsvárt, Bel- és Kültorda-utca sarkán

a legmodernebb betűfajokkal gazdagon felszerelve, bármily diszes kiállításu

KÖNYVNYOMDAI MUNKÁKAT

úgy helyi, mint vidéki megrendelésre gyorsan és legjutányosabb árak mellett készít

Tisztelettel

Gombos Ferencz Lyceum-nyomdája

ERDÉLY

HONISMERTETŐ LAP.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA.

V. évfolyam.

Szerkeszti: RADNÓTI DEZSÓ.

Kolozsvár, 1896. 10—12. szám.

Kulturintézmény-e a Kárpát-egyesület?

Nem nagyzási hóbort, sem pedig a törvényen nyugvó alapszabályaink önkényes megváltoztatásának célzata nem vezet azon kérdés felvetésében, vajjon az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* kulturegyletnek tekinthető-e, vagy sem, hanem e kérdés szönyegre hozásával csak a *gnóti szeauton* természetes követelményének kívánunk eleget tenni, egyúttal pedig tájékozást óhajtunk nyújtani mindazoknak, kikkel egyesületünk bármiféle összeköttetésbe lép, abban a tekintetben, hogy miképen fogjuk mi fel az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* lényegét s ezen alapon miféle feladatok teljesítésére tartjuk azt kötelezettnek, illetve miféle jogoka vélünk a számára vindikálhatni.

Annyi kétségtelen, hogy a Kárpát-egyesületet egyszerűen sportegyletnek minősíteni, az atletikai és bicikli-klubokkal egy nivóra helyezni nem lehet. Hiszen már alapszabályaiban foglalt tárgyköre is sokkal tágabb, semhogy a testedzést, az egyén fizikai erejének kifejtését tekinthetnők főfeladatának. „Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület célja” — mondják alapszabályaink — „Magyarország erdélyi részének túristasági kiművelése, ez ország rész természeti szépségeinek ismertetése s honismertető adatainak terjesztése és különösen fürdőinek érdekében a hazai és külföldi személyforgalom emelése.”

Világos ezekből, hogy a Kárpát-egyesület működési köre messze túlhaladja a sportszerű turistáskodás szűk határait, a mi még kétségtelenebbé válik, ha részletesen vizsgáljuk azt a tevékenységet, melyet egyesületünk, fentidézett programjának végrehajtása céljából kifejt.

A túristáskodás magában véve is, úgy, a

mint azt mi felfogjuk és megvalósítjuk, fontos kulturális tevékenység.

A túrista, a ki természeti szépségeket keresve elhagyatott, mondhatni a külvilágtól hermetikusan elzárt vidékeket és helyeket keres fel, a civilizáció lehelletét viszi oda magával. Jól tudjuk, hogy épen hazarészünkben számos ilyen vidék van, melyeknek lakossága soha faluja határát át nem lépi, szűk látóköre szélesbítésére semmiféle eszközzel és alkalommal nem bír s életét félvad állapotban tölti el, távol esvén minden kulturától. Az ilyen vidékekre és lakosságukra nézve az oda vetődött turistákat a svéd-norvég vándortanítókkal lehetne — némi túlzással — összehasonlítani. Hiszen ha ezek mást nem tesznek is, minden esetre mozgásba hozzák a primitív értelmi képességgel bíró emberek gondolat-procresszusát, érdeklődést keltenek bennük eddig nem ismert dolgok iránt s megtanítják sok mindenre, a miről eddig nem volt fogalmuk. Ez pedig a kultura terjesztése, még pedig oly körben, melyet minden más, a kultura emelésére hivatott tényező elhanyagol.

De nemcsak ezeken az elhanyagolt vidékeken, (melyek utóvégre is csak kivételek) és nemcsak az egyes túristák terjesztik közvetve a kulturát, hanem fokozottabb mértékben történik ez a csoportos kirándulók által és azon vidékek szempontjából, melyek állandó, gyakorta felkeresett középpontjai a túrista-kirándulásoknak. Tudvalevő, hogy nem egy, természeti szépségekkel megáldott vidék lakosságának egyedüli keresetforrása az idegen forgalomból származik. A svájci nép jóléte tekintélyes részben a túristák zsebéből kerül ki. A jólét pedig a kultura alapja. Azzal tehát, hogy valamely vidékre irányítjuk a túristaságot, e vidék kulturájának nagy és fontos szolgálatot teljesítünk.

És tekintsük a túristáskodást a másik oldalról: maguk a túristák is, kik idegen vidé-

keket járnak be, új országrészekkel, új népekkel ismerkednek meg, eredeti népszokásokat látnak, új impressziókkal gazdagítják tapasztalataikat, — mindezzel kulturális szempontból fejlesztik látókörüket. Aki egy-egy turista-kirándulásról hazatér, az ismereteknek egész halmozát hozza magával, mert a szemléltetés, a tapasztalás az ismeretgyűjtésnek leghathatósabb, legbiztosabb módja.

Ugy hisszük, eléggé bebizonyítottuk, hogy a túristaság maga legalább épp annyira kulturális tevékenység, mint a mennyire sport és az az egyesület, a mely a túristaság fejlesztését, előmozdítását és egyes vidékekre irányítását, szóval rendszeres művelését tűzte ki feladatául, a kultura szolgálatában áll. Ebben a tekintetben a turistaegyesületeket és specziáliter az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesületet* a tulajdonképeni közmívelődési egyletekkel szemben *mozgó* kulturegyletnek nevezhetnők, a mennyiben a kulturának helyhez-kötöttség nélküli terjesztésére vállalkoznak.

Ám az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* nemcsak a túristaság általános szempontjából megítélve tarthat igényt arra, hogy magát kulturegyletnek tekintse. Egyesületünk számos oly feladat megvalósítására törekszik és tényleg számos oly funkciót végez, melyek közvetlen kulturális előnnyel járnak.

A *honismertetés* egyik alapszabályszerű feladatát képezi a Kárpátegyesületnek, és a mikor gyors egymásutánban az ethnográfiai és földrajzi munkák egész sorának megjelenését tesszük lehetővé, a mikor megismertetjük a nagy közönséggel hazarészünk geográfiai sajátosságait, természeti szépségeit, néprajzi különlegességeit, s a mikor 4500 példányban megjelenő szakközlönyünk segélyével folytonosan ébren tartjuk az érdeklődést hazarészünk irányában, — akkor bizvást elmondhatjuk, mikép a honismertetést oly módon végezzük, hogy ezzel a kulturának teszünk igazi, fontos szolgálatot.

Nem a kulturát szolgálja-e egyesületünk, a midőn kiadja azt a nagybecsű, díszes ismerető művet, mely *Székelyföld* címen most hagyta el a sajtót?

Nem a kultura szolgálatában áll-e akkor, midőn hazarészünk legszebb, legregényesebb tájait pompás színnyomatú képekben bocsátja közforgalomba s tereli rájuk azoknak figyelmét is, kik létezésükről eddig mit sem tudtak?

És nem a kulturának teljesít-e szolgálatot, a midőn eddig elhagyatott helyeken látogatott, élénk fürdőket tart fenn, kizsákmányolva a föld kincseit és egyúttal a civilizáció áldásait terjesztve el egy egész vidéken.

Nos, ha az elmondottakat összegezzük, minden kétségen felül állónak tekinthetjük, hogy az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* kulturális egyesület; ha pedig így áll a dolog, akkor ebből a tényből természetesen mindazon *kötelmek* és *jogok* is hárulnak egyesületünkre, melyek egy a közmívelődés előmozdítására törekvő egyesületet megilletnek.

Hogy a Kárpátegyesület e kötelmeknek mennyire felel meg, azt a fentt elősoroltakon kívül eléggé bizonyítja, hogy elleneseink azzal szoktak bennünket vádolni, mikép a túristaszkodás ürügye alatt a *soviniszta magyar kulturának hathatós propagandát csinálunk*. Azon inszINUÁCZIÓ ellen, mintha épen a *magyar* kultura sovinsztikus terjesztését tüztük volna ki feladatunkul, természetesen tiltakoznunk kell; ám azt, hogy általában a kulturát hathatósan terjesztjük hazarészünkben, — hízegő elismerés gyanánt elfogadjuk azok részéről, kik egyesületünk működését nem épen hajlandók kedvező megítélésben részesíteni.

Hanem bát ha ezek szerint kötelmeinknek a kultura terjesztése tekintetében megfelelünk, másrésről azt is elvárhatjuk, hogy mindazokban az előnyökben is részesüljünk, a melyek egy kulturális egyesületet megilletnek. Kiterjednek pedig ezek az előnyök nemcsak közvetlen működésünknek az államhatalom által való istápolására, hanem azon tevékenységünk támogatására is, melylyel működésünknek minél szélesebb körre való kiterjesztését kívánjuk elérni, és melylyel általában az egyesületünk funkcionálásához szükséges eszközöket iparkodunk előteremteni.

Különösen ez utóbbi tekintetben tarthatunk igényt arra, hogy az államhatalom tevékenységünk elé akadályokat ne gördítsen, sőt azt lehetőleg előmozdítsa, a mikor nálunk tudvalevőleg a kultura fejlesztése nagyobb rész a társadalomra, tehát a mienkéhez hasonló egyesületekre van bízva.

Eleddig — hálásan kell elismernünk, — a központi kormányzat mindig jóakarató támogatásban részesült egyesületünk. Hiszszük, hogy e támogatásban ezután is része lesz a Kárpát-

egyesületnek, úgy, hogy kulturális feladatai teljesítésében mindig nagyobb eredményeket lesz képes elérni, hazánk áldására és hazarészünk felvirágzására.

Túristaság télen.

Irta: Hangay Oktáv.

(Egy képpel)

Különösnek találom, hogy a túristák a telet a meleg kályha mellett töltik el. A természet igaz, megváltozik, de a tájkép, főleg hegyi sajtósággal, nagyon megszépül. Tudom hányan vannak, kik valamely festő szalon kiállításánál félórákon át elmerengenek a «téltájkép» fölött s meglehetősen művészi érzékkel s készséggel latolgatják annak aesthetikai oldalait és kritikát mondanak vagy írnak a festőművész ecsetére; — de még alig volt alkalmuk, vagy akaratjuk megnézni künn a természetben, minő felséges színekben ragyog az örök istenség festménye!

Képünk egy csoportban mutatja azon ifjú sereget, melyet a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémia vállalkozó ifjúságából tavaly toboroztam, hogy megkedveltessem velük a lábszánkót (Ski), a téli túristaság kitűnő eszközét. Mondhatom három évi gyakorlat után, hogy a természet, jó levegő élvezése mellett, semmi se teszi az ifjú testet, izmokat oly rugékonnyá, semmi se ad annyira ügyességet, előrelátási erősödést és akarat-erőt, mint a lábszánkózás. Kolozsvár vidéke pedig a gyengén lejtős, kevés fával benőtt hegyoldalaival kitűnő a lábszánkózás tökéletes begyakorlására, persze az idejüket abnormitásnak tekintve. Hetenkint 2—3 napon összejött az ifjú magyar «Ski-klub» a Bornyumál s Hója nádasmenti lejtőin s vidám kedélylyel, fáradhatatlan paszszióval űzte a testedző sportot. A begyakorlás után kisebb s nagyobb téli túrista-járások, illetve síkamlások rendezettek, melyek teljesen meggyőződtek bennem azt, hogy a lábszánkó, mint téli sport, mint a túristának pompás segítője, teljesen hasznavehető. — Kirándulásaink voltak Gyaluba, Györgyfalvára, Egeresre, Kajántóra és Tordára, mely utóbbi fásztató utat (8 óra oda-vissza) a többi inkább hegyvidéki ifjúval, 3 alföldi növendékem is valóságos túrista bravúrral állotta ki. — Soha *semmiféle baleset* nem fordult elő, leszámítva azon hahotára fahasztó bukásokat a hónap amúgy is puha tömegére, melyek a tanulási gyakorlatoknál előfordultak. Tanítási szempontból, a tanár oly mézei s erdei tájakon vezetheti az ifjakat, melyek részleteit semmiféle szobai szemléltetés nem nyújthatja. Csodálható, hogy közoktatási minisztereink, kik az utóbbi időkben annyira lelkesültek az ifjúsági sportnemek elterjesztésében, csak a korcsolyázás gépies s egyhangu környezetű gyakorlását ajánlották.

Mily egész más a lábszánkózás!

A vidék folyton változik, újabb képek jobbra-balra, melyek csak feszültebbé teszik az ifjú figyelmét, kitartóbbá az izmok erejét s a változatosság pedig, mely a lábszánkó gyors csuszamlásával mindig új környezetet szemléltet velünk, folyton élénkségből tartja a főgékony kedélyt.

Az osztrák közoktatásügyi miniszter már négy év előtt *kiosztatott a tanítóképzőknek* 50 drb lábszánkót s azóta az alpesi hegyvidékekben rohamosan terjed a kitűnő téli testgyakorlat; a bécsi Theresianum növendékei Schadek ezredes-tanárjuk vezetése mellett már Grázig is tettek téli kirándulásokat s a stíriai középiskolák majdnem mindenikénél, havas telek alkalmával, már annyira elterjedt a lábszánkó, mint a sok lábtörés és fejbetörést áldozatul követelő korcsolya. Utánozza csak Wlassics miniszter úr az osztrák kollégáját s ajánldekozzon egyes megfelelő, főleg erdélyrészi tanítóképzőknek vagy más tanintézetnek 25—25 lábszánkót, — megnépesül a fehér hómező s kellemes szórakozása lesz ifjúnak, férfinak a téli túristaságban.

Hegyen-völgyön.

Irta: Czirbusz Géza dr. *)

A radnai havasokon.

Tisza, Nagy-Szamos és az Aranyos-Beszterczének vízválasztói a radnai havasok. Sarkkövüket képezi az Ünökő, mely 2280 méter magas tetejével az egész hegyvonal fölött dominál. Vén hegy minden tekintetben! Törzsökét őspala és ősmész alkotja, melynek rétegeiben aranyat, ezüstöt, ólmot rejt, a miért már a rómaiak Montaeneusnak nevezték el; északon jégútak nyomait viseli, kőtuskókat (morénákat) és horzsolásokat mutat; vállal hatalmas erdőségek, díszlenek, melyek sűrűjében a medve lakik.

Történelmileg is nevezetes vidék, csak a tatárok kétszeri berontására, a muszkák betörésére és Bem hadjáratára kell visszagondolnunk, hogy a radnai és borgói szorosok jelentőségét megbecsüljük. A hadügyminiszter 1890-ben azt mondta hivallgó jelentésében, hogy kellőleg gondoskodtak a szorosoknak megerősítéséről. Én nem láttam. Ha csak a Pojana rotunda tetején álló csendőrségi lakást nem tartja megerősítésnek! Bizony hanyagság e védelmi utak elhanyagolása. Egy muszka-háboru esetében keservesen megadhatjuk az árát ennek a delegációnális papiroson feltüntetett biztonságnak.

A havasok tanulmányozása szintoly elhanyagolt. Az erdélyi magyar geografusok ügyet sem vetnek e nevezetes hegycsoportra. Legtöbbet tettek megismerésében br. *Richthofen*, a berlini geogr. társaság elnöke, dr. *Primics* barátom, *Hauer* osztrák bányatanácsos és *Posepni*, a radnai bánya- és kohótelep volt főnökei. A túristák közül csak a beszterczei szászok járnak fel ide gyakrabban, a szászok Kárpátgyesülete állított fel menedékházat is, a mely szerencsésen le is égett, úgy, hogy most az egész hegyvidék menedékház nélkül van. Persze, hogy Kolozsvárról kellene a mozgalomnak kiindulni, mely a Kárpátok tanulmányozását felkarolná, az egyetemnek és nem az E. K. E. nek kellene kezeügyébe venni a havasok geologiai, földrajzi, közlekedési viszonyainak alapos leírását. Felfoghatatlan e közömbösség

*) Az érdemes szerző e cikkelyét már régebb megírta és így a mostani viszonyokkal nem mindenben talál.

A KOLOZSVÁRI SKI-KLUB.

Káro József Fenyképe.

a gyönyörű Erdélyben főképen a magyar értelmesség részéről, melynek kulturális tekintetben itt példaadónak kellene lennie. A magyarság mind számbelileg, mind vagyoniilag másodrendű Erdélyben, csak szellemi fensőbbisége biztosítja pozícióját, s ha evvel sem gondol, fel kell hagynia maholnap a vezérlő pozícióval is, mert koloszszállis ön-ámitás az a vélemény, hogy elegendő köz-igazgatási úton biztosítani a magyar állam érdekeit.

A mint a ki-esen fekvő Deést elhagyjuk, megszűnik a magyar szó. Szász megoláh járja mindent. A havasi és havasaljiregiónak lakói oláhok, a rétségi vagy alsóbb vidéknek lakói szászok, erősen keverve oláhokkal, kik között lemosott szigetekként tűnik fel itt-ott egy-egy magyar helység p. Tacs, Bethlen. A szász-ságnak szent-ruma Besztercze, az oláhságé: Naszód.

Besztercze a megye legnagyobb helye. Majdnem tizezer lakosa eléggé csinos városban lakik, mely a szász városok példájára négyszögű fő-térrel, labba torkoló négy utczával, bástya-falak-
kal, keskeny sika-torokkal és igen magas háztetőkkel bir. A fő-
czárni rovátkolt a gyalogjáró, de a mellékutczák bizony rossz-szul vannak kiköve-
zve. Az a fennen magasztalt tisztaság is csak az iskola könyvekben szerepel. A mellékutczák oly
rondák, piszkosak, gyeptől kivertek, akár az alföldi városokban. Főtemploma keserűséggel tölti el a szemlélőt. Az a
gyönyörű gót styl a leggyalázatosabban van profanálva.

A régi pilléreket leköszörülték, s kerek, otromba oszlopokat állítottak helyükbe, a padlózat ki van szedve s téglával pótolva. A mellékhajókban ízetlen kórusokat építettek, melyeknek folyósószerű prózai karfáiról 8—10 firtos szőnyegek lógnak le. A lutheránus ízléstelen-ség annyira megy, hogy állatokat és genre-jeleneteket ábrázoló szoba-
szőnyegeket ag-
gatnak a karfák-
ra, csak az isko-
lapadokhoz ha-
sonló földszintes
ülőhelyek eleje
van régi szőnye-
gekkel fedve. A
minő ízléstelen,
eltorzított, góti-
kus styljéből ki-
forgatott a tem-
plom belseje, o-
lyan a külseje is.
A régi kapu tym-
panonjának sem-
mi nyoma. Kocsi-
színekre való
kapukat csinálta-
tott a szász pres-
biterium a régi
ajtók helyett.
Tornya négy sar-
kába ragasztott
apró tornyoc-
káival az építé-
zeti komikum
netovábbja. Arról
nem is szólók,
hogy a régi sir-
kövek simára van-
nak letaposva,
hogy a gótikus
főoltárt kicserél-
ték, a régi fara-
gású padoknak
semmi gondját
nem viselik, az
ablakokat befa-
lazzták, a szentek
szobraikat meg fül-
kés tartóikat ki-
dobták, — szó-
val, hogy olyan
megbocsáthatat-
an pusztítást vit-
tek véghez az
egykor díszes

A BUCSECS VIRÁGDÍSZE.

Soly.n.ásy A. rajza

kath. templomban, mint akár a brassóiak vagy nagy-szebeni atyafiak, akár a koloszvári puritánok farkas-
utczai templomukban. Persze, erről nem vesz tudomást a műemlékeket fentartó akadémiai bizottság. A szá-
szokban pedig sem műízlés, sem kegyelet nincs ahhoz
hogy őseik által épített emlékeiket gondoznák, épség-

ben tartanak vagy stylszerüleg javítanak. E helyett kaszárnyákat, vendéglőket és sörházakat építenek. Beszterczen annyi a sörház, vendéglő és kaszárnya, hogy egy 30.000 lakosu városnak is elég volna ezekből. No meg annyi pinczérányos bormérése, hogy Kolozsvárnak vagy Gyulafehérvárnak sincs e miatt röstelni valója.

Szinte megkönnyebbül az ember, ha kimenekülhet e városból, felkapaszkodhatik a *Sztrimba* hegység erdős hátára, melyen át a radnai havasokba juthatunk. A kapaszkodó jó másfél óráig tart. Felérve azonnal a havasi táj tiszta, ózonos levegője vesz körül. Innen aztán zugó patakok, erdős hegyoldalok között a gyors folyású Nagy-Szamos mentében haladunk Ó-Radna felé.

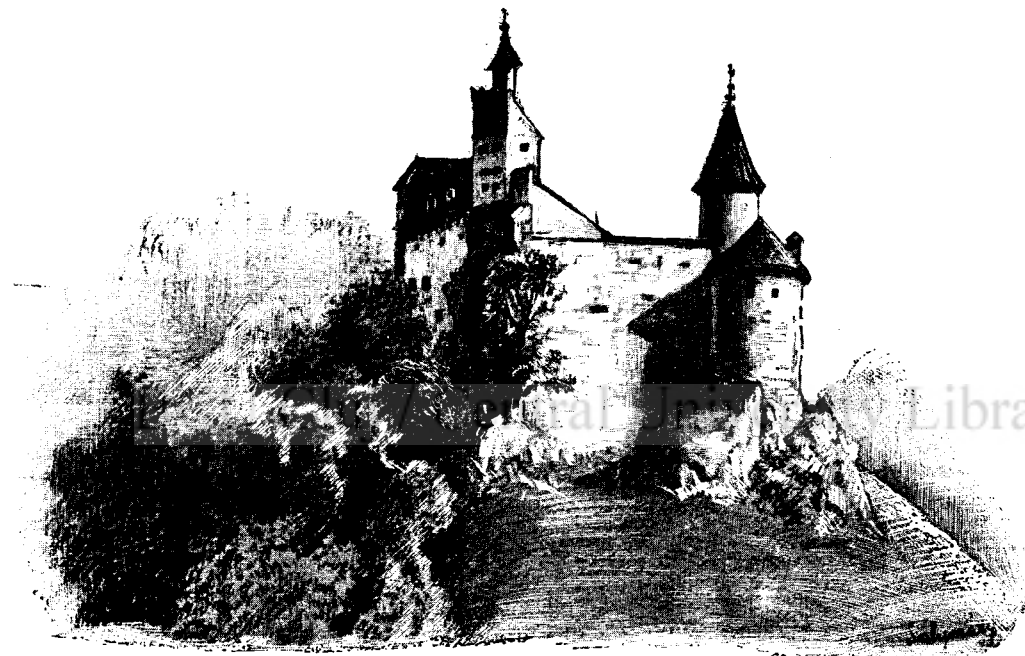
Ó-Radna, mint bányatelep, már a tatárok betörése előtt szerepelt. A város egészen alá van aknázva. Valamikor várfala és román-stylü temploma volt, de ma semmi nyoma a várfalnak. Régi templomból a gör. keletiek mostani temploma épült. Lakói oláhok. A férfiak térdig érő ingben, darócz nadrágban és szijakkal

tóival s az Ünököt havasi legelőivel, gyopáros szikláival.

Radna-borbereknek vasas savanyúvize különösen ideg és emésztési bajokban kitünő hatása. 8° foku hideg vízében 4—5 percig bírja ki az ember. A szénsav azonnal gyöngyök alakjában lepi meg a testet, sajátszerű zsengető érzést támaszt a hátgerinczben, összehuzza az izmokat, inakat — egyáltalán erősítő, aczéložó hatása. Használják meleg fürdőkben is. Az élelmezés, lakás szerfelett olcsó, úgy, hogy a legszegényebb tanár, plebános, hivatalnok is olcsó pénzen üdülhet e gyönyörű völgyben. Nagy érdeme van a fürdő szépítése körül a mostani bányatanácsosnak *Guzman* János úrnak

Egyike a legkellemesebb kirándulásoknak a kis Izvor völgyébe, a szénégető telephez, azután a bányához, az Ördögstorozhoz, innen, a ki bírja és meri, a Bálor patak mentében az *Ünökkök* tetejére.

A bányákból még vagy két óra járásnyira van a hegyek teteje. Többnyire a patak mellékén haladunk fölfelé, hegyi lovakra bízza az út fáradalmait. A patak tombolva zajlik a nagy sziklákon keresztül. Majdnem minden kilometer távolságban egy-egy oldalvölgy nyílik feléje. Óriási fadúcok, odasodrott szirtetek és murvahalmok már messziről elárulják a völgynek gégéjét. Csak a mint az Ördögstoroz nevü hegyomladékot elhagyjuk megszűnnek az oldalvölgyek is. A gyalog kapaszkodás a törpefenyő régiójában kezdődik. Addig árnyékos gyeses helyeken törtetünk fölfelé. Figyelmünket mindúntalan egy-egy *Campanula*, sárga *Digitalis*, *Trolleus*, *Orchidea*,

Solymásy A. rajza.

TÖRCSVÁR. (Északi és nyugati oldal.)

megerősített bocskorban járnak, nagy kerek kalapot és széles övet vagy keskeny szijat viselnek. A nők fejükre kendőt kötnek, lábukon bocskort viselnek, igen csinosan kivarrott ingök felett pedig sárga és kék harántos sávokkal szőtt katrinczát. Jellemző a zöld katrinczának ritkasága, narancssárga piros, meg veres színek kedvelése s az ingujjakon való harántos kivarrás, a kéztőnél való csipkeszél, meg a vasárnap viselt, oldalt lazán összefűzött báránybőr mellrevaló. Jóraivaló, dolgos nép, de bizony a magyar szó nem igen fog rajtuk. A magyar intelligenzia évek óta kért e határvárosba kisededóvót s csak az utóbbi időben kapott, mintha bizony a százoknak nem jutott volna eszükbe még az Emke megalakulása előtt szász óvókról gondoskodni. Ennek a besztercei óvónak épp az a haszna, mint a balázsfal vinak. Ignótos fallit, notis est derisui.

Radnáról az Izvor patak mellett föltelé menet meglátogathatjuk egyrészt a radna-borberekéi E. K. E. fürdőt, a Tisza-csucsot, másrészt a Benyes hegyét zúzóival és olvasz-

Cyripedia, Lychnis, vagy valami csinos jegecedesü érczkő, növénylenyomatokat mutató kőzet, vagy a pompás szárnyu Apolló-pillangó, néhanéha egy hatalmas sas, vagy erdei bagoly kötik le. A patak telve van lemosott kőtuskókkal, — vízfordta fatörzsekkel, melyeknek elszállításához négy ökör is kevés. A víznek itt a magas tájon igen nagy esése van (mint általában az erdélyi vizeknek) s egy hirtelen lefutó zápor akkora köveket, fákat hengerít le, hogy az ember gondolkodóba esik, valjon ki nem mossák-e tisztára ezek a gyors esésü patakok és folyók az erdély fennföldet, s nem jut-e néhány évszáz mulva Erdély a dalmáciai mészplateau, a Karszt s a tiroli Alpok sorsára?

A bányák és zúzók 1000 m. magasságban vannak; 500 m. kell mennünk, míg a *Benes* tetejére érünk és még egyszer annyit, míg a bányák felől, vagy a Bálor patak mentén át Ünököt (Ineu) elérjük. Kissé terhes az út, de csak az erdőhatárán túl, hol a gyeses

havasi pojána, (rét) lassu, de folytonos emelkedése jobban fáraszt, mint a meredek hegygerincz. A havason kecske és birkanyáj legel. Pásztora azonnal hozánk szegődik és gyopárt kínál borralaló és dohány reményében.

Fenn menten szembeötlik a *Putredo* (rohadt) völgynek 700 m. mélysége, mely az Ünökő északi oldalát oly meredekké teszi. 380 m. lejjebb a *Lala* tó tükre csillámlik. Vize jéghideg. Ugy látszik néhai jegesnek maradványa a tó, mert a *Lala* patak körül mindenütt régi morének omlatag kőrakásaira akadtam. A tetőről elláthatunk a *Lopata* és *Pomuluj* hegyen át Bukovinába, a N.-Szamos forráshelyére, a *Pojana* rotundára (Kerek rét), el a *Lazilor* völgyön túl a szép *Korongyos* tetejére, a *Nagy-Szamos* és *Aranyos*, *Besztercze* apró helységeire. Persze jó időben! De hogy egész Erdélyt lehetne innen látni — mese beszéd. A 3800 m. *Gross-Glockner* tetejéről csak 30 m. a látókör terjedelme, a 2280 m. Ünökőnek sem lehet több 20 mfdnél.

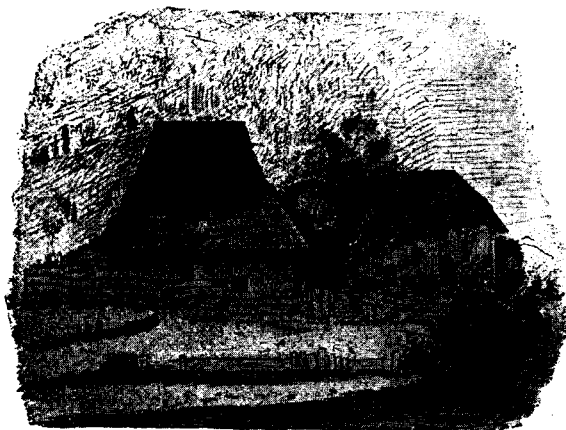
Az éjszaki lejtő árkokaltabb helyén itt-ott egy hófolt maradt meg a téli hólepelből. Hideg szél sivit a magasban és rázza a háromszögellők által felállított falalkotmányt, úgy, hogy 5—6 óra felé itt már csipős hideg kergeti le az embert. Korán kél, későn nyugszik itt le a nap a havasi pásztorra nézve.

Estefelé lefelé tereli a nyáját, csak délben hajtja fel a csucshoz, gerinczhez közelebb. A bányák felől nézve apró pontoknak látszik a legelő nyáj.

Olykor a medvével gyülik meg a baja a pásztornak, a mit az itt koválygó sasok szoktak elárulni. Ugyanis a hulladék-dögre számítva, fenn a magasban messziről kísérik a medvét barlangolásában, úgy, hogy a szemes pásztor idejekorán elmenekülhet, vagy megmentheti nyáját, ha van hozzáaló bátorsága. Néha a fenevadnak vakmerősége hallatlan.

Volt eset, hogy a lónak szügyébe kapaszkodó medvét a halálra ijedt ló egészen Radnáig cipelt. Csak az istállóban verték agyan dorongokkal. Azt meg két ízben láttam ott tartózkodásom alatt, hogy szarvasmarhák véres fejjel és szétmarczangolt háttal futottak haza a legelőről. Legtöbb a medve az Ünökővel szemközti *Krecsinul* odvaiban és a *Vale Ursuluj* nevű völgyben.

A passzionátus vadászokra nézve tehát szintén

Solymásy A. rajza
TÖRÖCSVÁRI RÉSZLET. (Szemben a vámházzal.)

kedves lehet az Ünökő vidéke. De a botanikust kellett volna elsősorban említenem. A radnai Alpok oly gazdagok a legritkább fajtájú növényekben, hogy egy bukaresti egyetemi tanár innen látja el specziákkal a külföldi herbáriumokat.

Legszébb gyopár-telepeket a *Korongyoson* találni. Ugyanott zergéket is láttak, a mit a theoretikus geográfusok hinni nem hajlandók. Pedig élő szemtanuk állítják. A havasi rózsák, a gyönyörű sárga hegyi rózsza (*Trolleus europeus*, oláhuul trandafir), a szebbnél-szebb *Cypripediák*, *Orchydeák*, harasztok, gombák és zuzmók, egész legiója terem a havasok oldalain s a havasi réteken, erdők tisztásain s a patakok sziklaréseiben.

Kirándulás a Bucsecsre

Irta: Solymásy Adolf.

(Öt képpel.)

Solymásy A. rajza.
CZIGÁNYESTI RÉSZLET.

A ki a *Zernestről* *Töröcsvár* felé vezető országúton megáll akkor, a midőn az út egyenes vonalban befordul *Töröcsvárra*, azt bizonyosan megragadja az a kép, a melyet a *Bucsecs* és *Királykő* közötti völgy mutat. Balról a *Bucsecs*, jobbról a *Királykő* gerin-

ce látható, előbbi tömegét, utóbbi délnek nyúló oldalát mutatja. A két hegy előhegysége között a völgy közepén fehérlik *Töröcsvár* váracskája s a vár felé közeledve a szép völgy házacskái is előtűnnek.

Töröcsvár kellemes nyári üdülő, a túristának alkalmas pihenő hely, mert jó vendéglőitől eltekintve, jó vize, szép sétahelyei vannak s jó középpont akár a *Bucsecsre*, akár a *Királykőre* szándékozunk. Kapunk vezetőt, lovat, szükség esetén útlevelet is, a mennyiben a hárt érinteni kívánjuk.

Váracskája szintén üdülők részére lakásul van berendezve és a ki a szép kilátást szereti, annak nem megvetendő lakás.

A várat balkéz felől hagyva, tehát keleti irányba véve útunkat, a *Bucsecs* nyugati völgyébe a *Klincsába*

érünk. Kirándulás a Bucsecsre ez úton azért ajánlandó, mert ha nem is vetekedhetik a Klincsa, a Porta, vagy Gaura nyugati völgyekkel természeti szépségekben, a legrövidebb slegkényelmesebb út az Omura, a Bucsecs legmagasabb csucsára.

Az út eleinte a községen keresztül csörgedező patak mentén visz el, majd a község határán túl a fenyvesbe vezet és annak kellemes árnyéka nem hagyja el az utazót, míg csak a fenyő maga is meg nem szűnik.

A fenyves kezdetén volt vezetőnk sztinája, hűsítő italt betértünk mi is e gúnyhóba, de sokáig nem időzhettünk, mert daczára a reggeli órának, a hőség már is érezhetővé vált. Az augusztusi nap melege árnyékba kergetett.

Vezetőnk észre veszi, hogy a hegymászásban jártasak vagyunk, kérdésére, hogy sokat jártunk-e hegyen, bátyám, ki Erdély havasainak jó részét bejárta, elősorol néhányat.

Vezetőnk egyet gondol, azután arra a meglepő véleményre jut, hogy ha igaz az, a mit az oláh néphit tart, mikép az emberi léleknek, ha a testet elhagyja, minden helyre, a melyen volt, még egy ízben vissza kell térnie, úgy bátyám lelke későn jutna pihenőre.

Kitettük magunkat annak is, hogy lelkünk a Bucsecs sziklaormairól nézzen le még egy ízben e sártekére.

Útunk most hegyi legelőn visz át a fenyvesbe. Az *Epilobiumok* piros virágai, erdővágásra mutatnak, köztük virít az *Astrantia major* L. *Galeopsis speciosa* Mill. *Thymus transilvanicus* Schureme csak Erdély és a határhegységekben díszlő kakukkfű. Számos *Gentiana* faj, a melyek között a *G. asclepiadea* L. egyike a legszebbeknek, lehajló nagy kék csengőivel s sok más díszes virág ékíti útunkat, a mely a botanikusnak elég szórakozást, a természetbarátnak zavartalan élvezetet nyújt. Feljebb málnabokrok között csavarodik az út, nem sokára a völgyben folyó patakhoz jutunk, mely itt magas sziklán át tör alá. El is búcsuzhatunk tőle, többé nem találkozunk vele, de forrással sem, mely szomjunkat csillapítaná.

A fenyő erdő is elhagy. Útunk most már csapáson visz végig, melyet a birkák tapostak ki a szőnyegszerű gyepon. A tető hómentes, alatta azonban még itt-ott elég vastag hóréteg fekszik a gyepon s a mi alulról fényes fehéren csillan meg, a hó itt a mindenségből alá szált portól szennyes, szélein gyalog fenyő és havasi növény virít. A rövid nyarat felhasználni kényyszerül a növényzet.

Dél volt, midőn a gerinczre értünk. A 2000 méteren felüli magasság daczára a hőség érezhető volt, minek magyarázatát a délután kitört vihar adta meg. Lepihentünk a gyepre, míg vezetőnk kis hóvizet hozott, felüldítendő lankadt erőinket.

Gyönyörű látvány tárul elénk. Szemben velünk a Királykő karsztos gerincze, majdnem hússzinű szikláival. Délnek felette még nálánál is magasabb, de már oláh területen emelkedő havasok kékes ködképen, éjszak felé a Zeideni hegy, keletnek a Keresztény-havas, a Nagykő-havas és az Omu zárja el a látóhatárt.

Nagy képzelet kell ahhoz, hogy az Omu szikla

formáiból emberi ábrázatot alkossunk, legalább innen hasonlatosságát nem észleltem.

A ki a panorámát végig élvezte, ne sajnáljon maga elébe tekinteni a gyepre. Ritka szőnyeg ez, oly színdús, mint a havasi florával ékített gye. Legelsőnek azt észleljük, hogy apró, de idegen növényzet díszíti a talajt, melyet odalenn a völgyben, a dúsán burjánzó aljban hasztalan keresünk.

Megkísértem bemutatni ezt a szőnyeget, habár színek nélkül a formák halvány képét sem adják a valóznak. A mellékelt képen (Bucsecs virágdisze) legfelül a sziklán (maroknyi földben a természetben, a melyet a mohok törte sziklaporból a hóviz, vagy talán a szél hordott oda) díszlik a *Campanula caespitosa* Scop, alatta az *Artemisia eriantha* Ten. Előbbi sötétkék, utóbbi sárga virágokkal és fehér selymes levelekkel, melyeknek bár kissé erős, de kellemes illata gyönyörködteti szagérzőnkünket. A szikla tövében a havasi gyopár van természetes lelőhelyén ábrázolva, fehér gallérlevelein ül sárga, kedvesen illatozó fészekvirágzata, a kép bal szögletében a havasi rózsa, egyik Erdélyben eudemikus (benszülött) faja, a *Rhododendron Kotschyi* Simk., felette egymásmellett a *Myosotis montana* Bess., *Dryas octopetala* L. *Dianthus glacialis* Hänke, és alatta a *Campanula alpina* Jaq. piros sötétkék, fehér és az utolsó világos violakék virágú növények vannak ábrázolva. Alattunk a Cziganyest nevű völgy veszi kezdetét. A mint leereszkedünk, a törmelékes talajon díszlenek a havasi mák, *Papaver Pyrenaicum* L., a havasi sóska *Rumex alpina* L., melynek levelei kellemes savanykás ízükkel csillapítják szomjunkat, a havasi ibolya *Viola alpina* Jaq. a *Pinguicula vulgaris* L., a *Betomnica hirsuta* L. s mások.

A völgy kezdetén hóviz mosta árok vezet a vizet lefelé, a déli órákban erős az olvadás és sárgasága megcsillan a nap fényében; az árok oldalán virít a *Geum montanum* L., az *Alyssum repens*, a *Veronica alpina* L. és *bellioides* L. Itt szedtük még a következőket: a *Bruckenthalia spiculifolia* Salib., *Linum extra-axillare* Kit., *Potentilla aurea* L., *Gentiana nivalis* L., *Saxifraga aizoides*, *Artemisia tenuifolia* Schur, *Cerastium alpinum* L., *Arenaria multicaulis* L., *Arabis alpina* L., *Silene acaulis* L. nevű fajokat és az áfonya egy fajtát a *Vaccinium chirtyllus*-t L.

Alig látott meg a pásztorfiu a gyeplélel a növényzetével foglalkozni, már is marékra szedve gyökerestül kikapított havasi gyopárt hozott. Kár a gyopárt pusztítani túristáinknak, illetve pusztítani, mert a ki birni akarja a gyopárt, vagy az *Artemisia fenjelölt* fajtát csak szedje maga, a pásztor marékra fogja kitépni és a turista megtisztítja gyökerétől s úgy tüzi kalapja mellé. Túristaegyleteinknek kellene arra hatni, hogy a havas e két ékessége ki ne pusztíttassék, mert maholnap hegyeinkben is csak úgy eltűnnek, mint Svájcban, hol már-már ritkaságszámba megy mindkettő. Hogy ez komoly szó, bizonyítja a Keresztény-havas. Simonkai a gyopárt innen is említi *Erdély flórájában*, jelölül annak, hogy itt egyszer virított, most hasztalan keresi a turista. Kikapítottotta a hegység vasárnapi látogató közönsége. Mint hírlík az S. K. V. újból átláptálta ide is s most

rejtett helyen szépen díszlik, míg a brassói túristák, gyakorta diákok, nyomába nem júnak.

Nevezetes még a gyopárról, hogy mint havasi növény a Királykőn az alhavasi tájba is lejön, így a Prepastyába is. Más az alhavasi táj díszét képező növény, mint a *Galeopsis speciosa*, ismét Brassó előtt a Ragadós völgy táján a szántókon is nagy ritkán előfordul. E déli határhegység különben teljesen átkutatva nincs s az érdeklődőnek felfedezésére is nyújtana alkalmat. Erdély florája különben is annyira érdekes, hogy azon tűnődhetünk, miért nem keresik fel többször a tudomány szolgálatában levő túristák virányait!

Ha a Kolozsvárt most létrejövő Kárpát-muzeum a kellő anyaggal rendelkezni fog, mi azonban még évekbe fog kerülni, úgy a zoologus, mint a botanikus módot talál Erdély faunáját és floráját alaposabban tanulmányozhatni, mert eddigelé egyes tanintézetek vagy magánosok gyűjteményére volt utalva, s az ily gyűjtemények tanulmányozása oly körülményes, de némelykor a gyűjteményeknek külföldön elhelyezése folytán, nehéz is, hogy nem csekély pénzáldozatba került. Eme hiánynak tulajdoníthatjuk, hogy rendszeres florisztikai munka, mely a talált anyag meghatározását lehetővé teszi, Erdélyről nincs s ki tudja mikor lesz.

E kis kitérés után folytassuk útunkat a Cziganyestben. A völgy katlannal kezdődik, melynek szikláinakonszerűek és teraszokat képeznek, míg a völgyben lefelé haladva a mészkő-konglomerat (mely a sziklák anyaga) szakadozottabbá és vadabbá lesz.

E sziklacsoportok képezik eme völgy szépségét. A gerincztől egy órai út után sztinához érünk, melytől az egész völgy szépsége, szakadozottsága jól áttekinthető. Innen útunk fenyvesen visz keresztül, mely elzárja előlünk a kilátást. Az út itt szerfelett meredek és a Bucsecs megmászására túlságosan fárasztó, ha ezt az utat ismertük volna, bajosan követjük. Az esőre való tekintettel, mely a stinába jó ideig visszatartott, már nem fordulhatunk vissza és így majd a lomberdőbe leérve a széles Vidombák völgybe értünk és estve már Rozsnyón feled alatt pihentük ki fáradozalmainkat.

Midőn szabadságom végeztével Torontál megye rónaságán élveztem az őszi napot, a Bucsecs kertjének pompája még gyakran előttem lebegett, a fonyadt gyopár pedig, mely íróasztalom díszíti, mindenkor: kedves üdvözet szűkebb hazámból, a bérczes Erdélyből.

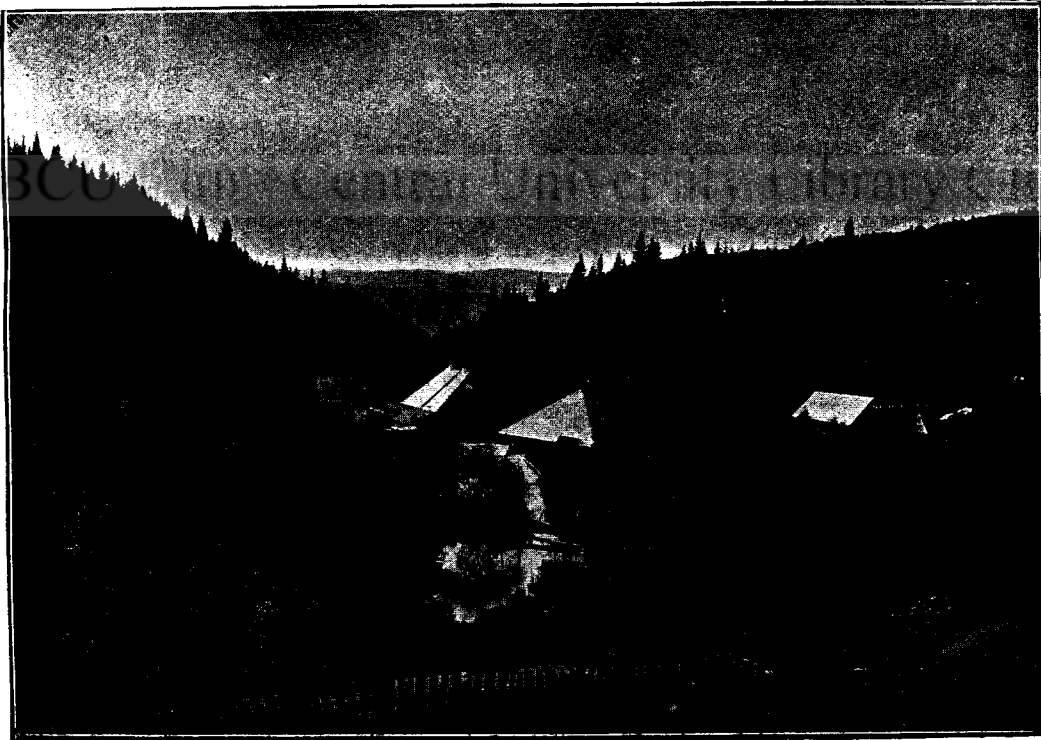
A Lobogó és környéke.

— Négy képpel. ¹ —

Írta: Derzsi Kovács Ferencz.

A székely-udvarhelyi vasútállomástól negyedfél óra alatt a Lobogón vagyunk. Útunk eleinte csak lassacskán emelkedik, úgy, hogy alig vesszük észre, hogy fölfelé haladunk, de Márafalván túl meredekebbé válik és szép, erdős vidéken, a Czekend oldalába vágott szerpentinákban jut fel a fensíkszerű tetőre. Fenn üdítő, hűs szellő csap meg, miközben figyelmünket Európa legnagyobb kiterjedésű andezit-hegységének: a Hargitának fenyvesektől sötétlő zöme ragadja meg, mely útunk kezdetén csak a távol kék fátyolába burkolva sejtette velünk szépségeit. Majd nemsokára meredek

lejtőn az újabban föllendült, csinos homoródi vasas fürdőre érkezünk. A kút irányában pár pillanatra megállunk, hogy pompás savanyúvizével felfrissítsük magunkat, azután indulunk tovább. Még terjedelmesebb, még szebb fensíkra kapaszkodunk fel, mely-

Derzsi K. Ferencz fölvétele.

A DOBOGÓ FELSŐ RÉSZÉ.

nek északi szélén — most már teljes pompájában — újra feltűnik a hatalmas *Hargita*. A tágas feltérségen fűrészmalmokathajtó virgoncz havasi patakok: a Csonka, Nagy-Homoród és Vargyas nyargalnak tova. A Csonka és Homoród szomszédos völgyeiben egymástól negyedóránnyira, mintegy 860 méternyi tengerszínfeletti magasságban, két testvérfalut érünk: előbb Kápolnás-, aztán Szent-

¹ Lásd még az *Erdély* f. é. 6-ik számának 73-ik lapján Szt.-Keresztbánya, Lobogó és Oláhfalú képét, úgyszintén a 8-ik füzet 98-ik és 104-ik lapjain közölt képeket,

egyházás-Oláhfalut. Ez utóbbi között az eddig követett kitűnő állami útból elég jól gondozott megyei út szakad ki, mely a Homoródpatak irányát követve, rövid negyedóra alatt célpontunkhoz: a Lobogóra vezet.

Igénytelen, kis telep ez, alig áll néhány egyszerű, falusias házból. Nem is egészen önálló: össze van forrva a Lániczky Sándor vasolvasztó és vasműtelepével, Szent-Keresztbányával. De vasas ivóforrásai régtől fogva jóknak bizonyultak, tükörfürdője pedig Erdély speciális lobogófürdői között, melyeknek élettani hatását dr. Szilvássy borszéki fürdőorvos némileg a tengeri fürdőkével hasonlítja össze, mindenestre kiváló helyet foglal el. Jellemző tulajdonságai: nagy szénsavtartalma, a feltörő szabad szénsav okozta háborgása (lobogása) és hogy hőmérséklete elég kellemes (20°C), nem oly túlságos hideg, mint a többi lobogóké.

Mi (apósom és én, mindketten harmadmagunkkal) háromízben nyaraltunk a Lobogón. Pár év mult el azóta s még most

sem felejtettük el az ott töltött kedves napokat. Oly szívesen elbeszélgettünk ottani elményeinkről, mi közben szemünk felragyognak s lelkünket gyönyörűséggel tölti el a visszavárgsolt mult édes emlékei. Érezzük, de nem valljuk meg

egymásnak, hogy visszavágyunk oda, a rozoga, egyszerű lakásba, melynek tornáczáról korán reggel legelőször is a Hargitának többnyire ködgomolyokkal foltozott, vagy fellegektől körüláborozott ormait köszöntötték szemünk s este, lefekvés előtt a büszke hegyóriást kereste utoljára tekintetünk. Aztán beszélgetésünk végén felsóhajtunk: csak egy kicsivel több gondot fordítanának arra a fürdőtelepre! csak a lakások másformák lennének!

Azt egyikünk sem említi soha, hogy bárcsak nagyobb kényelemben, több szórakozásban részesítenék a vendégeket. Ilyesmit kívánni eszünkbe sem jut. Mert előre tisztában voltunk azzal, hogy mire számíthatunk. Így aztán nem is csalódtunk, sem keserűen, sem — kellemesen.

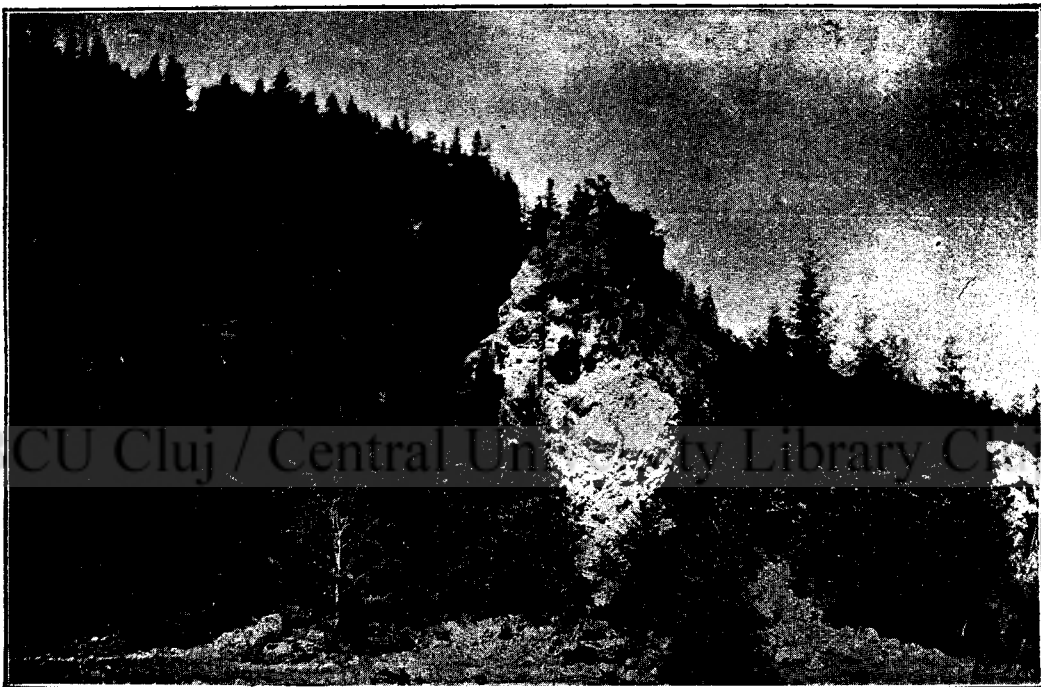
Tudtuk, hogy kényelmünket föl kell áldoznunk de szívesen megtettük. Jól esett lelkünknek, hogy a városi élet zajából, küzdelmeiből, a mindennapi élet egyformaságából néhány hétre arra, a csendes kis helyre, oda az egyszerű, idilli életviszonyok közé menekülhet-

tünk és szívesen beleéltük magunkat azokba az otthonias fesztelenségre, patriárkálizmusra utaló körülményekbe, melyeket azóta a nagyobb fürdő sem feledtetett velünk.

Másrészt azt is tudtuk egymásról, hogy a természet szépségein egyforma csodálkozással és rajongó szeretettel csüngünk s előre láttuk, hogy ez az élvezet minden egyebet felejtetni fog velünk. És úgy is történt. Mert igaz ugyan, hogy fürdünk legközelebbi környéke kopár, de a közelben annyi kirándulóhely csalogatja magához a természet szépségeiben gyönyörködni tudó vendéget, hogy eszébe sem jut más élvezetet kívánni.

Ott van néhány percnyi távolságra a fenyves erdő, melynek hús sötétjébe elhúzódni oly testet-lelket éltető időtöltés. Ott van közel a bájos Dobogó szűk, festői völgye, melyet a vizerőre berendezett vasművek épületeiből kihallatszó csattogás, dübörgés, a posztóványolók rithmikus zakatolása s a vizesésekben letör-

tető Homoródpatak zúgása tesz hangossá. E meglehetősen hirtelen lejtősödő erdős völgy két szép pontján néhány nyári lak is van: a völgy torkában az ún. segesvári szász kolónia két nyaralója, alább az Ugron G. és másokéi. Mindkettőhöz pompás ásványos for-

Derzsi K. Ferencz fölvétele.

KIRULY KÖRNYÉKÉRŐL.

rások és hidegfürdő tartoznak. Jóval lentebb, a hidon és fűrészmalmon túl, a nép által jellemzően Róka városnak nevezett területet találjuk, hol a hegyoldalokba mélyülő üregek közül a szt.-keresztbányai vasolvasztók vasköszöksége kerül napvilágra. Alább a lövétei gyógyerejű sós-kút és tükörfürdő, még odább kiszélesült völgyben, regényes vidéken Lövéte falu sűrűn egymás mellé épített házaival.

Nem kevésbé szép kirándulóhelyek: a gyönyörű fenyves közepette épült homoródi fürdő, a lövétei rengeteg erdőségek egyik festői völgykatlanában, félreeső helyen rejtőzködő Kiruly nevű vasas fürdő, vagy a Vargyasnak páratlan szépségű áttörésében képződött homoród-almási barlang, melyekhez akár szép erdős-bokros vidéken át kalauzolók ösvényeken gyalogszerrel, akár jó úton szekérrel is pár óra alatt eljuthatunk.

Gyakorlottabb túristáknak való a Hargita közlebbi csúcsának, a csompóba kiszökellő 1758 méter magas Asztalkötetőnek megmászása; de ezt is akár a Medgyes mezeje, akár a Bükkbéli pusztá felé elég kel-

limes hegyi úton egy nap alatt kényelmesen meg lehet tenni. Sőt a kik az időt lehetőleg ki akarják használni, ezt a kirándulást egy! másikkal is összekapcsolhatják. Átmehetnek a Hargita rengetegének Omladványos nevű helyén felséges környezet közepette magasan fekvő hargitai vagy csicsói fürdőbe, melynek igen hideg, vasas forrását, ideális tisztaságu levegőjét és gőzölgő kén- (helyesebben szénsav-) gödrét évről-évre többen keresik föl. Megjegyzem, hogy e fürdőbe az állami útból kiágazólag 1891-ben vágott új úton Oláhfaluból kocsin is el lehet jutni.

Nagyobb törődéssel jár a Hargita Galusa nevű legmagasabb (1798 m.) csúcsának, a Grádicskőnek, Kereszthegynek, Pogányvárnak és Szökőpatak vízesésének bejárása, de az a leírhatlan szépségű kilátás, mely különösen a főcsúcsról a gyönyörű fenyvesövezte Csikra és az egész erdélyi belső földre nyílik, elfelejteti minden fáradságunkat.

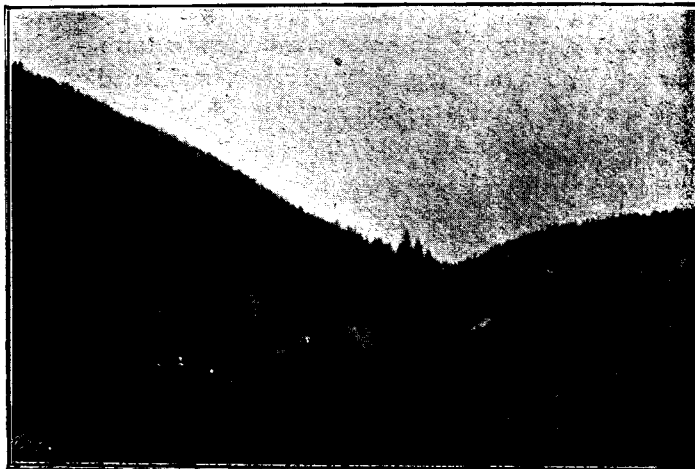
Kirándulóhely tehát van bőven. S méltán kedves akármelyik a Lobogó vagy környékbeli fürdők vendégeinek. E szép helyekért nem felejthetjük mi sem az ott töltött napokat, ezeket emlegetjük oly szívesen, oly jóleső örömmel s végül ezek fakasztják ajkainkra azt a titkos vágygyal teljes sóhajt, hogy csak bár egy kicsivel fordítanának több gondot arra a fürdőtelepre!...

Hankó Vilmos.

Írta: Jancsó Benedek.

Székelyföld címe annak a könyvnek, mely majdnem oly szép, mint maga a tárgyát alkotó Székelyföld. Lapjait forgatva megelevenedik lelki szemeink előtt a vadregényes bérczek, zugó hegyi patakok, arany-kalásztól ringó mezők s vadvirágoktól hímes rétek e vidékének elmosódó képe. Megcsendül füleinkben az ének Báthorinéről, Kőmives Kelemennéről; a mese Mirkó királyfiról, a rege Csaba bújdosásáról és a Hadak útjáról. Majd a történelmi visszaemlékezések egész raja lepi meg lelkünket e föld harcinos népének ezer éves dicsőséggel vegyes küzdelmeiről és szenvedéseiről. Mintha újra hallanók az égbenyúló feny-

Derzsi K. F. felvétele.

RÉSZLET A DOBOGÓ ALSÓ RÉSZÉBŐL.

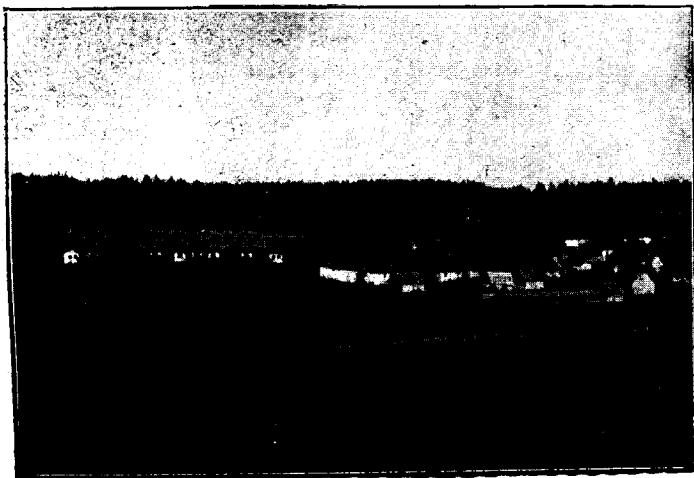
veseket szabadságról és honszeretetről susogni s a patakok csörgéséből, a Nemere zúgásából felénk szállani a mult idők szellemének himnusz éneklését.

Ezt a könyvet nemcsak tudós és turista írta, de költő is, kinek lelkét már bölcseje mellett megihlette az anyaföld szeretete. Ezért olyan szép ez a könyv. Egyedül csak a Székelyföld idegenbe vetődött fia tud így írni, mert csak ennek lelkéből tör ki, mikor újra bejárja szülőföldjének vidékeit, a mult emlékeinek az a költői hangulata, mely varázsfátylát ráborítva mindenre, nemcsak őt magát teszi költővé, hanem poetikussá azt az egész vidéket is, melyhez életének első érzései és emlékezései oda csatolták.

És e könyv írója, *lemhényi Hankó* Vilmos valóságos fia is annak a földnek, melyet e könyvben oly hangulatosan ismert meg a magyar olvasó közönséggel. 1854 márczius 2-án született Parajdon, Udvarhely megyyében. Ott született tehát a parajdi ó-hegy aljában, melynek magasba emelkedő meredek oldalai tehéren csillognak a napfényben, mint az Alpok örökös jégmezői, vagy mint a gonddal csiszolt carrarai márvány. Itt hallgatta édes anyjától, vagy öreg dajkájától Rapsonné regéjét, kinek vára ott állott régesrégen, Mirkó királyfi, vagy talán az óriások idejében a Juhod és a Szilas patakok között emelkedő szikla-bérc tetején.

A boldog gyermekkor eltelte után családjával együtt elköltözött a Székelyföldről. Atyja sóbánya tisztviselő volt s mint ilyet Budapestre, majd Lőcsére helyezték át s ennek következtében a gyermekből ifjúvá növekedő *Hankó* Vilmos is középiskoláit nagyrészt Budapesten és Lőcsén végezte. Csaka VIII. osztályba került Kolozsvárra a piaristák gymnasiumába. Ebben a tanévben a VIII. osztály tanulóinak egy igen tekintélyes része székelyföldi fiukból állott. Ők voltak a a gymnasiumi közvélemény csinálói, a daloskör és az önképzőkör főszerepvivői. Ezek az idegenből visszatérő székely fiut tárt karokkal fogadták. Első irodalmi kísérletei is az önképzőkör *Hajnal* című lapjának hasábjain láttak napvilágot.

1873. októberében a kolozsvári egyetem hallgatójává lett. A természetszeretete, mely ott a parajdi sóbányák környékén lopta magát fiatal lel-

LOBOGÓ.

Derzsi K. F. felvétele.

kébe, a természet-tudományok tanulóává tette. A chemia volt tanulmányainak fő és kedves tárgya. Négy évi szakadatlan komoly tanulás után a vegytanból és a természettanból előbb tanári képesítést szerzett, majd pedig doktori vizsgálatot tett s az alig 23 éves fiatal tudóst a közoktatásügyi kormány 1877. szeptemberében a chemia rendes tanárává nevezte ki a dévai állami fő-reáliskolához.

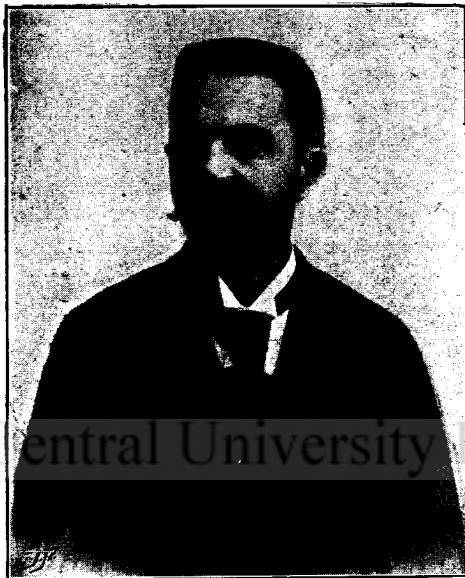
A komoly tanulmány azonban a költői lelkü, finom és gyöngéd kedélyű *Hankót* nem tette mogorva, kora vén tudóskává, sem pedig a nemes ambíció írói és tudományos stréberé. A carbonil-selfid mercapán a propyl-butyl-amyldisulfo szénsavas-kali és az ethildisulfo s szénsav sók mellett időt talált arra is, hogy foglalkozék az irodalom és a művészet napi kérdéseivel. Részt vett az ifjúság társaséleti mozgalmában is. Egyik kedvelt tagja volt annak az ifjú társaságnak, mely az akkor Kolozsvárt divatos házi bálokon annyi fiatal leánynak volt kedves mulattatója, tánczossa, sőt talán ideálja is. Ezekben a kedves emlékeztető mulatságokon ismerkedett meg egy bájos ifjú leánnyal, Puskás Gizellával, kit azonnal nőül is vett, mihelyt kinevezték Dévára rendes tanárnak.

Egy egész kis füzet lenne belőle, ha felsorolnám, hogy *Hankó* Vilmos husz év alatt (1877—1897) mit írt, úgy a szorosban tudományos, mint a tudomány népszerűsítő irodalom körében a mellett, hogy szakadatlanul el volt foglalva iskolai munkával. E nagy irodalmi és tudományos munkásság titkát azonban megérteti velünk az a boldog családi élet, melyet az ifjúkor első szerelmének tárgya, a bájos gyermekleányból hú nővé és gondos családlányává lett eszménykép tett *Hankó* számára élő valósággá. Ez édes, meleg otthon okozta, hogy *Hankó* nem ismeri a csüggedést, hogy a tudományos és irodalmi munkálkodás nehéz küzdelmeiben egy pillanatig sem szállta meg soha lelkét a kétség vagy az elkedvetlenedés. Excelsior! — ...ragyogott feléje a megpróbáltatások nehéz perczeiben a szerető hitves és a szép és jó gyermekek nevető szeméből.

Nem az én feladatom *Hankó* tudományos vagy irodalmi munkásságát méltatni, de azt nem tehetem még sem, hogy rá ne mutassak arra, hogy *Hankó* tudósaink azon ritka egyéniségei közé tartozik, kik a tudományt nem elvontan, a maga kosmopolitai általánosságában művelik, hanem a hazai élethez és viszonyokhoz való konkrét vonatkozásaiban. Tudományos és népszerűsítő irodalmi munkásságának jóformán minden mozzanatát az a cél vezette és vezeti, hogy a magyar föld rejtett kincseit tudományosan feltárja és azok gyakorlati értékesítéséhez az utat elméletileg előkészítse.

Az erdélyi részek ásványvizei és fürdői *Hankót* megelőzően jóformán elhanyagolt és figyelembe is alig

vett nemzetgazdasági tőke voltak. *Hankó* e vizek nagy részét tudományosan elemezte, e fürdőket irodalmilag ismertette. Sőt ez sem volt elég. Valóságos propagandát fejtett ki, hogy czélszerűbb és a tudományos balneologiai követelményeknek megfelelőbb kezelést honosítson meg úgy a vizek töltésében, mint a fürdők berendezésében. Leveleket, cikkeket írt, tanácsolt, rábeszél, csakhogy e nemzetgazdasági holttőkét gyümölcsözve lássa. Nem törődött fáradtsággal, rossz akaratú félreértéssel, kicsinyléssel és közönyösséggel. És hogy ma már az erdélyi részek ásványvizei és fürdői gyümölcsöző tőkévé lettek s hogy a turista-közönség figyelmé ez országrész felé van irányozva, az első sorban az ő érdeme. Tudományos és irodalmi munkássága is tanuságtétel, hogy mennyire igaz fia a székekységnek, hiszen e munkásságának valóságos középpontját épen a székeklyföldi ásványvizek és fürdők képezték kezdet óta.

HANKÓ VILMOS DR.

E sokoldalú tevékenységnek eredményességén kívül talán az a zajtalanság és az a szerénység a legjellemzőbb vonása, mely *Hankó* egyéniségének úgyszólván veleszületett tulajdonsága, de a mai közélet szereplői előtt annyira ismeretlen és szokatlan valami. E zajtalanság azonban nem akadályozta meg az illetékes tényezőket, hogy *Hankót* észrevegyék és méltassák. Már tanári pályája kezdetén (1879.) kiküldötte a közoktatásügyi kormány az ausztriai és németországi chemiai laboratóriumok tanulmányozására. Később méltányolva a chemiai oktatás terén szerzett azon érdemeit, melyeknek egyik bizonyítéka volt az 1885-ki országos kiállítás tanügyi osztályában kiállított chemiaj

mintagyűjteménye is, 1885-ben a budapesti II. kerületi állami főreáliskolához helyezte át. A m. tud. akadémia tudományos érdemei jutalmául 1894. májusában választotta tagjai sorába.

Hogy a balneologia és a chemia, sőt még a tudománytörténeti szempontból annyira érdekes alchymia is oly szépen voltak képviselve a millenniumi kiállításon, abban *Hankó*-nak rendkívül nagy érdemei vannak. A közoktatási csarnokban a középiskolai chemiai oktatás mintagyűjteményét, a történelmi csarnokban az alchymista laboratóriumát egymaga állította össze. És a mi ránk nézve most a legfontosabb, az utóbbi évek e rendkívüli elfoglaltsága közepett is talált időt arra, hogy a *Székeklyföld*-et, ezt az irodalmunkban legvonzóbb és legszebb turista kalauzt megírja. Benne van e könyvben *Hankó* egész tudományos és írói egyénisége s azért annak, a ki őt közelebbről meg akarja ismerni, nem adhatok jobb tanácsot, mint azt, hogy olvassa és újra olvassa el a *Székeklyföld*-et.

A kolozsvári „Báthory-ház“ legendája.

Irta: Szádeczky Lajos dr.

A hajdani «kincses» Kolozsvár régi épületei évről-évre pusztúlnak s a modern igényeknek megfelelő házakká alakulnak át.

Az ifjabb nemzedék már csak hírből ismeri az egykori bástyás kapukat, a város falaiból még itt-ott daczol az enyészettel egy-egy kőfal-részlet, a bástya-tornyokból mindössze egy-kettőt kiméltek meg az erőszakos elmúlástól, de nem a lassú enyészettől. A kegyelet őrzi, de csak a kegyelem tartja még, Kolozsvár leghíresebb szülőtte Mátyás király gerendákkal megátogatott születési házat s az 1606-ban megnyilatkozott kegyelet, mely Bocskai szülőházát emléktáblával jelölte meg, protegálja ezt a házat is a lebontástól s tette lehetővé Kolozsvár városának millenniumi ünnepi határozatát, hogy ezt a házat újabban is emléktáblával jelöli meg (a mit különben már 300 évvel ezelőtt megtettek a nálunk kegyeletesebb elődök). Szóval ütött a 12 óra arra nézve, hogy ha a régi Kolozsvárból még valamit látni s talán megmenteni akarunk, vagy az enyészettől, vagy legalább a feledéstől: nyissuk ki a szemünket, nézzünk körül emlékezzünk és emlékeztessünk másokat is a régiekről, mert maholnap azt látjuk, hogy a régiből semmit sem látunk s még hírmondónak sem marad egy-két kődarab, a mely arról regélné, hogy itt hajdan más élet volt.

Kolozsvár régi, külsőleg már átalakított házaiban járva, a figyelmes szemlélő szeme gyakorta akad meg egy-egy műízléssel faragott és díszített régi ajtó- vagy ablak-párkányon, címeren, a tulajdonosok és műfaragók nevét jelző monogramon, melyek architektonikus szépsége és műbecse azt mutatja, hogy itt a XVI. század folyamán az építő, főképp a kőfaragó művészet a fejlettség és műízlés magas fokán állott, s hogy az olasz renaissance stylnak e nemben nagyszerű emlékei voltak és lappanganak máig is városunkban, melyeket érdemes valahára felfedeznünk, megbecsülnünk és a teljes elpusztulástól megmentenünk.

Valóban, Kolozsvár műtörténeti szempontból valóságos terra incognita. Mindössze a piaczi főtemplom, a XV. század elején épült szt.-Mihály székesegyház és a belfarkas-utcai Mátyás-templom az, a melyekkel behatóbban foglalkoztak szakértő műtörténészek (főképp dr. Eszterházy János gróf); a kolozsvári házakkal szemben a multak becses emlékei iránt érzett kegyelet eddigelé nagyon kevésbé nyilvánult.

De nem czélom Kolozsvár műtörténeti emlékeiről értekezni, hagyom ezt nálamnál avatottabb szakemberre s áttérek kitűzött czélomra, az u. n. «Báthory-ház» történetének, helyesebben legendájának megvilágítására.

I.

Kolozsvár piacának keleti során a mai Szathmáry-házat hagyományosan Báthory-háznak nevezik. Honnan eredt e hagyomány? — azzal manapság senki sincs tisztában. A közhiedelem az, hogy az valaha (a

XVI. század végén) a Báthory fejedelmeké volt, s hogy Báthory Zsigmond annak az ablakából nézte 1594-ben minisztereinek, tanácsurainak lefejeztetését.

Vannak, a kik mindezt kétségbe vonják s azt tartják, hogy a Báthory-ház legendája egyszerűen br. Jósika Miklós «Abafi» című regénye után keletkezett, a ki poetai licentiával ezt a házat, mint fejedelmi házat szerepelteti az 1594. politikai gyilkosság leírásánál.

Nézzük meg, mit mondanak a legújabb történetírók, először is *Jakab Elek*, Kolozsvár monographusa.

Báthory István erdélyi vajda 1573. tavaszán Kolozsvárra akar jönni s meghagyja a városnak, hogy neki alkalmas *szállást* készítsenek.¹

Jakab E. azt a megjegyzést teszi hozzá: «Ez tanúság arra is, hogy a *Báthory-ház* későbbben épült. Közgyűlési végzések s 1573-iki számadások igazolják ezt: A fejedelem szállásán levő szolgálknak ajándékba 2 frt 54 p. A fejedelem konyhája megigazításáért és a portásnak 9 frt 25 p. Még van egy közgyűlési végzés 1575. szept. 11-ről, melyben a fejedelem közeledő megérkezése okából a város istállója megigazítását rendelték. Ezek mind *rendelt szállásra*, nem *saját házra* mutatnak» — mondja *Jakab Elek*.

Az utóbbi következtetésben igazat adunk neki, de hogy az u. n. »Báthory-ház a főtéren későbbben épült« volna, annak ellent mondanak a mai Szathmáry-házon *Jakab Elek* által is közölt 1534., 1536., 1541. egykorú, kőbemetszett évszámok.²

Alább *Jakab Elek* az 1594. politikai gyilkosság elbeszélésénél ezeket mondja: »A fejedelem gyakran kiment Monostorra a jezsuitákhoz. Ez (t. i. Monostor) volt az erdélyi fejedelmeknek, midőn Kolozsváratt voltak szállásul kejeélve.«³ Ez is tévedés, melyet előbbi (Báthory István 1573. és 1575. kolozsvári látogatásáról és rendelt szállásáról szóló) adatai épúgy, mint az alábbiak és az én később felsorolandó bizonyítékaim is megczáfolnak.

Azt mondja *J. E.* egy féllappal alább: »Az udvari drabantokat a *fejedelmi palota* környékében (a városban) osztották szét.« »A tanácsurak reggel 9 órára a fejedelemhez rendeltettek, hogy öt Kolozsvárról Monostorra misére kövessék.« Összegyülekezvén a fejedelemnél, elfogattak s »a *fejedelmi házba*« (a *Szathmáry-ház* a főtéren) — mondja *Jakab Elek* — zárattak el«⁴

¹ Megjegyzem, hogy a levél 1571-re tett keltezésében (a *Jakab E.* kiadásában Okt. II–III. k., 92. l.) hibának kell lenni, mert 1571. márcz. 17. (II. János király halála után három nappal) Báthory István nem írhatta magát «vajdá»-nak, mikor azzá csak máj. 25-én választották. Valószínűleg 1573-ból kelt a levél, a honnan *J. E.* a fejedelem szállására kiadott városi költségeket is közli (II. k., 121. l.)

² *Jakab Elek* ugyan azt adja címül »Kolozsvár története világosító képei« kötetében a közölt rajzoknak, hogy »a Báthory-ház *déli szomszédja* homlokzatán levő ablakdíszítések s felíratok.« De ezek a felíratok a *Szathmáry-házon* voltak» (még egy évvel ezelőtt, most az Erdélyi Múzeum [birtokában) s *J. E.* Kolozsvár története szövegében ő maga is ezt nevezi Báthory-háznak.

³ Kolozsvár története II. k., 296. l.

⁴ Kolozsvár története II. k., 297. l.

»A kivégzést a kolozsvári piacon szemben a *fejedelem palotájával*, az u. n. *Rázza-ház* előtt állított verpadon egy szegedi cigány hajtotta végre a kolozsvári bírótól elkért pallossal.« »A fejedelem *ablakából* nézte végig a rettenetes jelenetet.«¹

Jakab Elek tehát azt hiszi, hogy Báthory István fejedelemnek 1573–75-ben még nem volt háza Kolozsvárt (és ez tény is!) s hogy az ú. n. Báthory-ház később épült volna 1575. és 1594. közt (a mi tévedés!), végül hogy ez (a mai Szathmáry-ház) 1594-ben a Báthory Zsigmond fejedelem palotája lett volna (a mi, mint alább látandjuk, szintén téves hiedelem!)²

Szilágyi Sándor Erdély történetében a kolozsvári »*fejedelmi palotát*« emlegeti, de nem mondja, melyik házat érti alatta.

Kövári László Erdély történetében az 1594. politikai gyilkosság elbeszélésénél csupán »*fejedelmi szállás*«-ról, »*fejedelmi lak*«-ról beszél, anélkül, hogy azt közelebbről meghatározná.³

Én »Kovacsóczy Farkas« életrajzában szintén csak »*fejedelmi szállást*« és »*lakot*« irtam, nem látván igazolva, hogy a Báthoryaknak Kolozsvárt *saját házuk* lett volna.⁴ Azért mondom, hogy »a város piacán a fejedelem *szállásával*, az ú. n. »*Báthory-ház*«-zal szemben fölállították a verpadot« stb.

A mostani történetíróktól tehát biztos értesülést nem nyerhetvén: meg kell néznünk, mit mondanak az egykorúak erről a mesés hírű kolozsvári házról? Nekik tudniok kellett, volt-e a Báthory-fejedelmeknek háza Kolozsvárt, avagy nem s ha volt, elárulják talán azt is, melyik volt az?

Az egykorú történetírónak, Szamosközy Istvánnak története 1594-ről elveszett. Aprólékos följegyzései között ezeket mondja: »Báthory Boldizsár (1594.) a *fejedelem szállására* száll bé az feleségivel, a később lefejezett Kendy Sándor leányával«. (IV. k. 37. l.)

A fejedelemnek tehát *állandó szállása* kellett legyen a városban, ha még az ő távollétében is oda szállhat unokabátyja.

Tovább azt mondja: »az urak az alsó házban az *fejedelem szállásán* voltak fogva«. (IV. 42.) Geszti Ferencz adta a tanácsot, hogy »misére menjen a fejedelem és mikor visszajönnek és beszállanak, akkor fogdossa meg az fejedelem őket (t. i. a halálra kiszemelt tanácsurakat) az *szállás előtt*«. (IV. 44.)

Alább ugyanazt mondja Szamosközy, hogy »vasárnap 8 órakor fogák meg ugyan az *fejedelem házában* Kendy Sándort, Báthory Boldizsárt, Kovacsóczy Farkast« stb. (IV. 45.) De hogy a *ház* alatt itt nem *saját házat* kell érteni, hanem inkább (mint azt manapság is mondják így) *szobát*, mutatja az, hogy ugyanott azt is mondja, hogy »az *belső házban* (t. i. szobában), az hol az urak valának, fogtatni kezdi az ura-

¹ Kolozsvár története II. k., 298 l.

² Alább is írja (II. 353.), hogy »a *Báthoryaknak háza volt Kolozsvárott*«. »A városban katonaság sorfalat képezett a kaputól a *fejedelem házáig*«. (II. 354.)

³ Erdély története IV. k. 57. l.

⁴ A M. Tört. Életrajzokban VII. k. Kovacsóczy Farkas 1231–24. l.

⁵ U. ott 127. l.

kat és ezeket rekesztették az *deszkás házban*. Az mely éjjel fejeket szedték az uraknak, Bocskai Istvánt hozzájuk küldötte Báthory Zsigmond, kihívatta az ajtó eleiben őket, az mely *házban* (t. i. szobában) voltak.« (IV. 45.)

Végül »az fejedelem *szállásáról* az ó-várban az toronyban vivék őket.« (IV. 46.)

Szamosközy tehát nem tud a fejedelem *házáról*, csupán *szállásáról*.

A későbbi Bethlen Farkas is, a ki az egykorú Szamosközy történetét írta át, többnyire »*hospitium vajvodae*«-t, tehát szintén *szállást* ír, bár egy ízben ő is *domum vaivodae*«-t, másutt »*palatium vaivodae*«-t említ, de közben többször ismét csak *hospitium*-ot.¹

Hogy melyik házban lett legyen az a fejedelmi szállás, a hol a tanács-urak elfogattak: az az egykorú történetírók tudósításából nem világlik ki, mindössze annyit tudunk meg tőlük, hogy a város főterén, t. i. piacz-során állott valahol az a ház. Hogy a fejedelem kivégeztetéseket *ablakából* nézte, azt sem Szamosközy, sem Bethlen nem mondják.

II.

Három évvel ezelőtt az Erdélyi Kárpát-Egyesület kolozsmegyei osztálya elhatározta, hogy mozgalmat indít meg Kolozsvár történeti nevezetességű házai megjelölésére, a mint azt Budavárban a M. Tud. Akadémia megtette a 60-as években.

Első sorban természetesen a fejedelmek emlékeivel összekötött házakra gondoltunk.

Kolozsvár legnagyobb szülőtte, Mátyás király szülőháza 500 év múlva, méltó utódja kezdeményezésére emléktáblával immár megjelöltetett.

A második fejedelmi ház, Bocskai István ó-vári szülőháza, még a nagy fejedelem halála évében, 1606-ban megjelöltetett a maig is meglévő emléktáblákkal.

A hagyomány egy harmadik fejedelmi házról, az u. n. »Báthory-ház«-ról is emlékeztet, a Kárpát-Egyesület legelőbb is ennek a hagyománynak történeti igazolását s ha ez sikerül, a ház emléktáblával megjelölését tűzte ki kegyelete céljául.

Alig nyilvánult azonban ez az óhajtás, már is tiltakozó hang emelkedett egyik helybeli napi lapunk két vezércikkében, a mely kétségbe vonta ennek a háznak történeti érdekességét s azt kérdezte, hogy »ki és minő elfogadható bizonyítékkal tudja kimutatni, hogy ez a ház csakugyan Báthory háza, tehát *fejedelmi lak* volt? Ám, a ki tud ilyet, mutasson rá. Nézetünk szerint a mozgalom megindítóit Jósika Miklós »Abafi«-ja s illetőleg az abban ezen házra s illetőleg a szomszédjára vonatkozólag elbeszéltek adatok téveszthették meg.« Ez az első vezércikk veleje.²

A második ezzel kezdődik: »Hogy az állítólagos Báthory-féle háznak emléktáblával való megjelölését tervezők előtt minő elfogadható történeti adatok állnak arra nézve, hogy azok alapján megállapítható legyen e háznak történeti jelentősége — azt valóban nem

¹ Bethlen Farkas: Historia Transilvaniae III. k. 461–463 és 467–470. II.

² Ellenzék 1883. febr. 14. sz.

tudjuk elgondolni. Mi azonban arra igen is tudunk adatokat, hogy az a ház .nem volt fejedelmi lak.« S hivatkodik Kőváry Lászlóra, a ki Erdély építészeti emlékeiben nem említi s Jakab Elekre, hogy »szerinte a Kolozsvárra jövő fejedelmek szállásul az időben a Kolozsmonostoron lévő jezsuita kolostor volt kijelölve.«¹

A Kárpát-Egyletben az emléktábla eszméjét én vetvén fel, felhíva éreztem magamat az ellenvetésekre megfelelni. S kimutattam az akkor még XVI. sz. formájában fennállott Szathmáry-háznak műtörténeti becsét és jellegét, másodsor azt, hogy a fejedelmeknek, midőn Kolozsvárra jöttek országgyűlésre, vagy egyéb czélből, a városban volt szállásuk, nem Monostoron s harmadszor, hogy Báthory Zsigmond 1594-ben valamelyik piaci házban volt szállva, ott fogatta és záratta el tanácsurait s a Kendyeket onnan vitték a vérpadra. Itt fogadta 1599-ben Báthory Zsigmond a török és moldvai követséget s a török csausznak a negyedik szobáig ment elibe s bevezette belső lakosztályába. (Tehát legalább is 4 szobája volt.) Kimutattam azt is, hogy az egykoru (kétségtelen hitelű levéltári) adatok erősen ráillenek a Szathmáry-házra, melyet a hagyomány egykori fejedelmi laknak tart.

Végeredményül constatáltam, hogy ha nem tudjuk is határozottan megjelölni, hogy melyik házban laktak Kolozsvárt a Báthoryak; annyi bizonyos, hogy többször tartózkodtak a városban és rendszeren valamelyik főtéri házban tartottak szállást.²

Névtelen ellenfelem nem hagyta magát meggyőzni a felhozott adatok által s válaszában kijelentette, hogy »a valószínűséget majdnem kizártnak lehet tekinteni, hogy később mégis csak találhat valaki a Báthory-házat illetőleg valamely pozitív történelmi adatra.« Ez »legalább is valószínűtlen — úgy mond — és én alig hiszem, hogy akadjon egyhamar történetbuvár, a ki ez ügyben több sikerrel kutathasson elfogadható adatok után, mint a mily kevés szerencsével dicsekedhetnek e kérdésben azok, kik a kutatás munkáját eddig végezték, még pedig kétségbevonhatlan gondosság és lelkiismeretességgel.«³

Én nem voltam ilyen kishitű, nem tartottam annyira valószínűtlennek a pozitív adat találását s elkezdtem kutatni a városi levéltárban. S törekvésemet csakhamar siker koronázta.

A városi levéltár számadáskönyveit, jegyzőkönyveit átnézvén, a XVI. század végéről ilyen adatokat találtam:

Rózsás János Kolozsvár városi gazda, (vagy mint akkor mondták »sáfár polgár«) 1595. számadás könyvében ez olvasható:

«Ao. 1595. 23. Julii urunknak (t. i. a fejedelemnek) asszonyunktól megtértében a legatus püspökkel (t. i. pápai követtel) együtt, szállván urunk Kakas Andrásnénál, gazdálkodtam 23. die vacsorán, 24. die felelőkömön (reggelin) ez szerint két konyhára»:⁴ (Elő-

sorolja, hogy mit adtak fel és mennyit költöttek a fejedelem asztalára).

Ez akkor történt, midőn Báthory Zsigmond fejedelem Gráczból Erdélybe jövő menyasszonya Mária Krisztina elibe utazik Erdély határára, Szathmárra, Carrillo Alfonz pápai követtel együtt s visszatérő útjukban Kolozsvárt töltik a jul. 23. és 24. közti éjszakát.

A következő év végén (bizonyára közben is az 1596. tavaszi kolozsvári országgyűlés alatt) a fejedelem húzamosabb ideig tartózkodott Kolozsvárt, mert az 1596. és 1597. városi számadásokból az tűnik ki, hogy 1596. decz. 29-ikétől 1697. jan. 3-áig *Kakas István* vendégli az ő házában megszállott fejedelmet és vele Carillo Alfonz »olasz pispék« pápai követet, a midőn is »42 ejtel (itcze) fő édes borokat« (asszút) ittak meg, — bizonyára kíséretükkel együtt.

Ugyanakkor és ugyanott a Kakas István házában lévő fejedelmi szálláson »négy helyütt tüzeltek« a város költségén.¹

Nemcsak a fejedelem, a fejedelemasszony is megfordul ezen a szálláson. Midőn Báthory Zsigmond lemond az erdélyi fejedelemségről s Mária Krisztina fejedelemnő veszi át a kormányzást: 1598. tavaszán Kővárból, a hol addig férjétől elválva, mintegy száműzetésben élt, Gyulafehérvárra utazik s útközben Kolozsvárt ő is csak *Kakas István házában* szállott meg, ott vendégelte őt a város és kedvelt hive és titkára, Kakas István.

Mindezek az adatok azt mutatják, hogy a fejedelmek a XVI. sz. utolsó tizedében, midőn Kolozsvárt tartózkodnak, több ízben a *Kakas-házban* szállanak meg.

De hol és melyik volt ez a *Kakas-ház*? Erre nézve a városi levéltárban útbaigazító adalékot sehogy sem találhattam.

Azt tudtam, hogy Kakas István ebben az időben Kolozsvárt egyik legelőbbkelő s legvagyonosabb polgára, a Báthoryak kedvelt hive, több ízben külföldre küldött követe, kit műveltsége és nyelvismerete a diplomata szolgálatra kiválóan alkalmassá tett. Atyja *Kakas András* II. János király és erdélyi fejedelem kamarása,² szintén előkelő Kolozsvári polgár, nemes embőr *Zalánkeményi* előnévvel, honnan a családnak származnia kellett.

Kakas István Mária Krisztina főherczegnő és fejedelemnő titkára volt, egyik udvarhölgyét vette nőül a tiroli (botzeni) származású Römer Zsuzsánnát, a kivel menyegzőjét 1597. jan. 12-én tartja, a mikor Kolozsvár városa egy szép veres szőnyeggel kedveskedik neki nászajándékkal. Neve az 1596—1601. években a legtöbb adót fizető polgárok élén áll a városi adókönyvekben. Kölcsönöket ad a fejedelemnek s a cs. és kir. biztosoknak.

Házának Kolozsvár főterén kellett állania. Ebből a föltevésből kiindulva, apróra megvizsgáltam többek

¹ Ellenzék 1892. febr. 15.

² Ellenzék 1893. febr. 17. 18. sz.

³ Ellenzék 1893. febr. 21. sz.

⁴ Ao 1595. Diversa et varia erogatio a dispensatore ac cive Johanne Rozas facta a Kolozsvár városi levéltárban.

¹ A városgazdák számadáskönyvei a kolozsvári levéltárba a megfelelő dátumok alatt.

² Neve és eza czíme előfordul 1570-ben II. János király egy oklevelében (J. E. Kolozsvár tört. Oklir. II. III. k. 91. 1.; előbb 559-ből is u. ott 39.)

közt (még 1893. elején) a Szathmáry-féle u. n. Báthory-házat s találtam az udvari rész földszintjén két kőből faragott díszes ajtópárkányt, melynek egyikén nemesi czímer látható: egy koronából kinövő kakas (vagy griff?) felső része koronás fővel, jobb lábával kivont kardot tartva, s a czímer-kép felett két oldalt S. K. betűkkel.

Mindjárt sejtettem, hogy az S. K. betűk a *Stefhanus Kakas* név kezdő betűi. Megerősített ebben az udvarban egygyel hátrább álló, még díszesebb (XVI. sz.), olasz renaissance stílusú díszítvényekkel kőből faragott ajtópárkány, melyen a czímer-paizs udvarát az S. K. egymásbafont két betűjéből alkotott monogram tölt be.

Bent az udvari szobák egyikében a boltozaton egy a külsőhöz hasonló, de teljes czímer látható: koronából kinövő griffmadár, két lábával kivont kardot tartva, s a zárt sisak fölött két szárnyal.

Subjective meg voltam győződve, hogy ezek Kakas István nevét hirdetik, az ő czímerét ábrázolják, az ő rendeletére készültek, hogy ez a ház a Kakas Istváné kellett hogy legyen s hogy minden valószínűség szerint ez a ház az, melyben ő s Kolozsvár városa fejedelmi vendégeit szállásolta és vendégelte az 1590-es években, melyekre tehát a fennebb elősorolt följegyzések vonatkoznak. Így megfejtve láttam magam előtt a Báthory-ház legendájának eredetét, melyet a hagyomány ehhez a házhoz köt.

A hagyomány nem túri az éles megkülönböztetéseket. A «Mátyás-ház» sem azért Mátyás-ház, mintha a nagy királyé lett volna, de mert Hunyadi János kormányzó «szokott szállása» volt s Mátyás véletlenül ott született.¹

A «Báthory-ház» sem azért Báthory-ház, mintha a Báthoryaké lett volna, hanem mert «szokott szállásuk» volt. Így okoskodtam a szerencsésen föltalált városi levéltári adatok s a Szathmáry-ház régi (XVI. sz.) feliratai és címerai alapján. S ezt meg is írtam Kakas Istvánról 1893. márcz. 14. a Kárpát-Estélyen tartott felolvasásomban. (Megjelent az *Erdély* 1893 évfolyamában)

Ámde a túlságos kételkedés még mindezekre azt mondhatná, hogy az S. K. másnak a nevét is rejtheti; bizonyítsam be, hogy a *kakas* (vagy griff?) volt a *Kakas* István czímere s általában, hogy az volt az ő háza, mert más is lehetett s hogy a fejedelmek rendszeren oda szoktak szállni, nemcsak az általam kétségtelenül documentált három esetben.

Ezekre 1893-ban határozott feleletet adni nem tudtam volna. De a múlt nyáron a bécsi cs és k. házi, udv. és állami levéltárban s a közös pénzügyminiszteriumi levéltárban tett kutatásaim s Veress Endrétől ugyancsak a bécsi levéltárakban talált Kakas-féle címeres pecsét-lenyomatok, módot nyújtottak, hogy ezekre az esetleges ellenvetésekre is megfeleljek.

¹ Az 1746. kir. közügyészi nyomozás a Mátyás király születési házáról föntartotta azt a hagyományt (mely Heltaiból is kitűnik), hogy «azon ház lévén Hunyadi Jánosnak az ország gubernatorának *szokott szállása*, ottan lett e világra az magyaroknak nagy emlékeztető atyja Mátyás király.» J. E. Kolozsvár tört. Okltr. I. k. 412. l.

De ennek megértésére egy pillantást kell vetnünk Kakas István eddigelé nagyrészt ismeretlen élettörténetére 1599—1602-ig.

III.

Kakas István Báthory Zsigmond és neje Erdélyből kiköltözésük után az új fejedelem Báthory András szolgálatába lépett, ki őt titkárjává tette s közbenjáróul kérte fel a Mária Krisztina főhercegnővel óhajtott házassága eszközésére. Majd nemsokára a lengyel királyhoz küldötte követségbe Bánffy Györggyel együtt. Krakkóból visszatérte után 1599. szept. 14. Rudolf császár-királyhoz küldötte Prágába, hogy kibékítse a császárt az ő erdélyi fejedelemségével.

Míg Kakas Prágában járt, az alatt Mihály oláh vajda beütött Erdélybe, Báthory Andrást Szeben mellett megverte s Erdélyt elfoglalta (1599. oct. 28.) Kakas Istvánt a császár csak nov. 15-én (midőn már Erdély elfoglalásáról értesült) küldötte vissza Pilsenből. Ámde Mihály vajda csak is az ország rendei kérésére engedte meg neki a Kolozsvárra visszatérhetést és birtokai megtartását, a miért a rendek az 1599. nov. 28-án kelt országgyűlési végzésekben mondanak köszönetet a vajdának.¹

A következő 1600 év telén Kakas István ismét követségben járt a császárnál (valószínűleg a császári biztosok megbízásából). Prágából visszatérő útjában betért Grácba Mária Krisztina főhercegnőhöz, a ki meghagyta neki, hogy feleségét, a kit az ő udvarhölgyei közül vett el, rövid idő alatt hazájába Tirolba kísérje. A Kolozsvárra visszatérő Kakas István útlevelét szerzett Mátyás főhercegtől, útlevelét az 1600. nyár elején Kolozsvárt letartóztatott csász. biztosoktól s látván Mihály vajda hűtlenségét is a császár iránt, 1600 nyarán útra kelt Kolozsvárról Tirol felé.

A kolozsvári tanács tüstént értesítette erről Mihály vajdát s egyik tanácsos *Eötvös* András (kinek felesége Kakas Anna, valószínűleg az István testvére volt) tüstént fel is kérte a Kakas István javait, hűtlenség czímén. És Mihály vajda tényleg *Eötvös* Andrásnak adományozta a Kakas István ingó és ingatlan jószágait.

Kornis Gáspár és más barátai értesítették erről Kakas Istvánt, a ki ezt útközben Bécsben meghallván, Mátyás főherceghez fordult pártfogásért. Mátyás főherceg írt is érdekében a vajdának, de ez időközben az erdélyi felkelők által Miriszlónál 1600. szept. 18. megveretvén, Erdélyből kiűzetett.

Kakas István elkísérte feleségét hazájába Tirolba (Botzenbe) s ott értesült ez erdélyi újabb változásokról, megkapván ott a cs. biztosok Ungnád és Székelytől az ő Szathmárról írt levelük másolatait is, melyekkel Mihály vajdát birtokai visszaadására sarkalták.

Kakas most ismét Mátyás főherceghez fordult, hogy az új erdélyi főparancsnok Básta által adassa vissza kolozsvári javait.

Mátyás főherceg, minthogy első levelének semmi eredménye nem lett, Bástától információt kívánt a Kakas dolgáról és birtokairól.

¹ Erd. Orszgy. Eml. IV. k., 435. l.

Básta nagy elfoglaltsága között a főherczeg levelet »boldogtalanságból« (aus wolmainender Simplicität) egyenesen Kolozsvárra küldötte és az itteni tanácstól kívánt informatiót. »Ezeknek nem tehetett volna kedvesebbet — írja Kakas István — kik engem, egyrészt vallásom miatt gyűlölnek, mert legnagyobbbrészt arianusok vagy szombatosok, manichaeusok és egyéb eretnekséget űzők, s a jezsuitáknak, kiket én mindig pártoltam, nagy ellenségei, másrészt azért irigyeim, mert *Kolozsvárt három és pedig a legkülömb, kiváltságos házam van, több adómentes ház nincs is a városban*, amiért annyira gyűlölnek, hogy régen drága pénzen kisajátították volna ezeket a házakat. Nem mulasztották el azért az alkalmat, hogy ellenem terhelő s esküjök ellen (a mire ők keveset adnak) vétő azt a hamis informatiót adják, hogy én Kolozsvárt sokaknak adósa maradtam, azért útaztam el, a miért is a vajda javaimat a hitelezőknek adta«.

Básta ezt a jelentést meg se nézte, hanem bepalkolta s elküldötte Mátyás főherczegnek Bécsbe

Kakas (a ki mint később bebizonyította, egyetlen fillérrel sem volt Kolozsvárt senkinek adósa) a hamis informatió által megszegyenítve a főherczeg előtt, a császárhoz fordult orvoslatért s Bécsből egyenesen Prágába ment s a császárhoz egy kérvényt nyújtott be, hogy birtokait, melytől Mihály vajda és a kolozsvári tanács jogtalanul megfosztotta, az Erdélyt kormányzó Básta generalis által adassa vissza és az ő igaztalan vádlóját (Eötvös András) az ország törvényei értelmében jószágelkobzással sújtásák.¹⁾

A császár 1600. nov. 22-én Prágából rendeletet küldött Bástának és az erdélyi rendeknek (mellékelvén Kakas István rövid folyamodását is), hogy igazságot szolgáltatassanak az ő kedvelt, jeles hívének.²⁾ Kakas István ezzel a rendelettel tért vissza Kolozsvárra 1600 végén.

Eközben az az újabb bonyodalom történt, hogy Eötvös András annyira meggazdagodván a Kakas Istvántól elvett jószágokból, hogy leányát (Eötvös Annát) az akkor Erdélyben leghatalmasabb főúrnak, Csáky István első tanácsúrnak titkára (a ki azelőtt Mihály vajdáé volt), Jacobinus János «erdélyi fejedelmi titkár» vette nőül s ezáltal, mint K. I. írja «meine liegende Klausenburgische Gieter erhairat.» Nem volt tehát könnyű dolga Kakas Istvánnak, a hatalmas Csáky által pártfogolt Jacobinussal perlekedni.

De az igazság győzedelmeskedett.

Básta és az erdélyi rendek országgyűlési tanácsa 1601. febr. 1. Kolozsvárt jogosnak ítélik Kakas István kérését és a legközelebbi léczfalvi országgyűlés törvényczikkeire is hivatkozva, minden javai visszaadását rendelik el.³⁾

¹⁾ Rudolf császár-király rendelete Bástának és az erdélyi rendeknek Prágából 1600. nov. 22. (Egykorú hiteles másolata a bécsi cs. és k. közös pénzügyminist. levéltárban, Siebenbürg. Urk. csomó.)

²⁾ Kakas István folyamodása Rudolf császár-királyhoz K. n. (1600. nov.) (A bécsi cs. és k. közös pénzügyminist. levéltárban, Siebenbürg. Urkunden csomó.)

³⁾ Kakas István 1600. nov. Rudolfhoz intézett folyamodványának egykorú hiteles másolatán kívül ez áll: »Deliberatio.

A rendelet azonban csak papíron maradt, mert harmadnapra rá Básta megbukott. febr. 3-án Báthory Zsigmond újra fejedelemmé választatván a kolozsvári országgyűlésen.

Básta tüstént el is útazott Kolozsvárról. Kakással abban állapodott meg, hogy éjjel ő is utána szökik Válaszutra. De Kakas nem menekülhetett olyan könnyen. Az országgyűlésen tanácskozó rendek őt szemelték ki követül a császárhoz s magokhoz hivatván, ezt neki tudtára adták. Kakas hiába mentegetőzött, végre 2 órai gondolkodási időt kért. Az alatt Bástával tanácskozván, Básta azt ajánlotta, hogy fogadja el a követséget, mert szebb ürügy alatt nem menekülhet a pártosoktól, majd ő a császárnál kimenti.

Kakas tehát elfogadta a követséget

Nemsokára Csáky István arra kérte, hogy ne perlekedjék az ő titkárával s ő birtokait visszaadja, csak azt az egy házát engedje át az ő titkárának, melyben az erdélyi fejedelmek, midőn Kolozsvárra jöttek, mindenkor megszállani szoktak (*»das ein Haus soll ich sainem Secretario lassen, darin die Fürsten, wo sie gen Clausenburg khumen, allezeit ainsukheren gepflegt.»*)¹⁾

IV.

Nem követjük tovább Kakas Istvánt életének és kolozsvári javaiért folytatott perének változatos történetén. Eljutottunk és megállapodunk ama nyilatkozatánál, hogy az övé volt Kolozsvárt *a három legkülönb és a városban egyedüli három adómentes ház, a melyek egyikében a fejedelmek szoktak megszállni.*

Ismétli más szavakkal ezt a kijelentést az a folyamodvány is, melyet Kakas István memoranduma alapján az udvari kamara elnöke a császár elé terjesztés végett készített, midőn e házról azt mondja, hogy *»das Hauss daselbs, in welchem jederzeit die Fürsten, so sy dahin khumen, zu losirn gepflegt.«*²⁾

Úgy, hogy semmi kétség sem férhet ahhoz, hogy az erdélyi fejedelmek ekkortájt a Kakas István házában szoktak megszállani.

De melyik lehetett az ő három s főkép a fejedelmi szállásul emlegetett háza?

Mint adómentes házat ismerjük Mátyás király óta az ő születési házát: ez lehetett az egyik; talán, mint szintén kiváló ház már a XVI. sz.-ban: a Bocskay szü-

Deliberatum est in frequenti senatu Transylvaniae: supplican-tem justum petiisse, et juxta articulos regni in Letzfalva anni proxime elapsi, omnia bona sua restitui debent. Actum Claudiopoli 1. die Febr. a. 1601. Georgius Basta mpp. (A bécsi cs. és kir. közös pénzügymin. ltr. »Siebenbürg. Urkunden« csomó.)

¹⁾ Kakas István folyamodványa, illetőleg memoranduma Unverzagt Farkashoz, a bécsi udv. kamara elnökéhez, melyben persiai követségbe indulása előtt részletesen elbeszéli kolozsvári javai elkobzásának történetét, Boroszlóbból 1602. aug. 30. keltezve. (Sajátkezüleg két sűrű íven írt eredeti levél, teljes czimerét ábrázoló czimerpaizsban griff vagy kakas — a paizs felett két sas-szárny — gyűrűpecséttel, a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszt. ltrban „Siebenbürg. Urkunden“ csomag. (Veress Endre közlése.)

²⁾ Kakas István nevében a császárhoz benyújtott folyamodvány k. n. (1602. szept.) (a bécsi cs. és kir. közös pénzügyminiszt. ltrban: Siebenbürg. Urkunden csomó.)

letési háza, a második; és a *fejedelmi szállás* — a melynek egyéb adatokból kitetszőleg — a főtéren kellett lennie, a harmadik.

Ámde a főtér elég nagy arra, hogy ott egy 300 év előtti ház mai szemünk elől elrejtőzzék. A kételkedőket csak kétségtelen bizonyítékok győzhetik meg. Ilyenek is állanak rendelkezésünkre.

A ki nem hisz a két S. K. monogramnak a Báthory-házon, azt meg kell győznünk a czimerekkel, mert *ugyanazon czimerképek láthatók a Kakas István levelein lévő gyűrűpecsétéken a bécsi levéltárakban, mint a melyek láthatók az ú. n. Báthory-ház egyik kőpárkányos ajtaja czimerén s az udvari szobák egyikének boltívén.*¹

Ezekhez járul még egy helyrajzi meghatározás is.

Kakas Istvánt a császár 1602. nyarán egy messze veszélyes követségbe indította — Lengyel- és Oroszországon keresztül, a Kaspi tengeren le — Persiába, a hol életét is veszte.

Elindulása előtt végrendeletet csinál s kolozsvári elkobzott javai (3 háza, szőlei, szántóföldjei, 6000 frt árú 56 hordó bora, ingósága és 600 frtja stb.) visszaszerzésére megkezdett, de még be nem fejezett perében teljhatalmú meghatalmazottjává teszi kedves barátját és kolozsvári szomszédját, *Bogner Imrét* (der zu Clausenburg neben ainem mainer Haiser main Nachbar ist).

Bogner vagy Gellyén Imre szintén jó ismerősünk, 14-szer volt bírása Kolozsvárnak a XVI—XVII. század nehéz napjaiban. Csak a házat megtalálhatnók valahogyan?!

»Keressétek és megtaláljátok!«

Segesvári Bálint kolozsvári polgár kronikájában ezt olvassuk: »1621. 24. Juni holt meg az híres neves nemzeti becsületes kolozsvári bíró *Gilyén Imreh* uram alias *Bogner*, szász nation, mely becsületes uramnak az temetésén az nagys. Bethlen István uram, akkori gubernátor is ott volt és temették az nagy templomban«² stb. Azt azonban nem mondja: *hounan?*

De megmondja alább melyik volt az ő keresett, háza.

»1663. 26. decz. választák bíróságra Pulacher István uramat. Ő maga az felsége után való örökségben lakott *az piaczon, az közép-utczá felől való felen, az mely ház annak előtte Gilyén Imreje volt, alias Bogner.*«³

¹ Valamiként itt a kolozsvári Kakas-házon két (egy csonka és teljes) czimerkép látható, úgy pecsétjein is két alakban használja czimerét: vagy csak a czimerpaizsot S. K. monogrammal, vagy a teljes czimert. A griffmadárt ábrázoló czimerpaizsos fellette S. K. monogramos gyűrűpecsét négyszer van lenyomva Kakas 1599. okt. Rumpf Farkas udvari tanácsoshoz intézett supplicatióján, e pecséték közül azonban három le van válva s csak egy látszik. Ugyane gyűrű pecsétjével van lenyomva a bécsi hadi ltrban lévő Carlo Magnohoz intézett német levele, Boroszlói 1602. aug. 30. memorandumán azonban, valamint a bécsi titkos ltrban lévő Moszkvából írt 1602. nov. 25—26. két levelén a teljes czimert (sas-szárnyas sisak-díszszel) ábrázoló pecsétje látható. (Veress Endre közlése.)

² Segesvári Bálint krónikája, az Erd. Tör. Adatok IV. k. 187. l.

³ U. ott. 205. l.

Bogner Imre, a Kakas István szomszédja háza, tehát »*az piaczon az közép-utczá felől való felen*« volt. A piacznak a közép-utczá felől való felét a kis lábas-háztól számítva: 4 ház volt ott (tavalig, most csak 3 van) a közép-utczáig.

Ezek közül a combinációból a sarokház eslesik, mert azt nem ily homályosan határozta volna meg, azt két szóval megírhatta volna; marad tehát 3 ház, melyből az egyik Kakas István háza, a másik Bogner Imre háza volt.

E három ház egyike (Kolozsvár főtéren, a keleti oldalon) a kakas-czímeres ú. n. Báthory-, most Szathmáry-ház

Ezek után semmi kétség sem lehet a felől, hogy a 3 közül a kakas-czímeres és monogramos ház volt a Kakas Istváné s valamelyik szomszédja a Bogneré.

Azt hiszem, hogy a kettő közül a Frank-Kiss-féle ház volt a Bogneré, mert ez is XVI. sz. építményű régi ház s egyik kőfaragású díszes ajtóparkány homlokczímerén *E. B.* monogram látható.¹

A Bogner-ház is történeti szerepű. Mert pl. mikor Báthory Zsigmond 1598. nyarán Oppelnből Erdélybe visszaszökik s egy éjszaka megérkezik Kolozsvárra, mindjárt »25. aug. Bocskai István és több urakkal bejőve Kolozsvárra 26. aug. *Gillény Imre királybíró házához gyűlének*; Melit Pál ott vala tartóztatva.«²

Máig is megvan a pinczében az a szűk börtön üreg, melyben veszélyes rabokat tarthattak.

*

Megtaláltuk tehát a Kakas- és Bogner-féle régi híres házakat s megtudtuk azt is, hogy ezek a XVI. században a legkülönb házak Kolozsvárt, melyeket gazdag kolozsvári patricius polgárok építtettek s melyekben fejedelmek, tanácsurak szállanak meg és laknak országgyűlések idején.

Igy támogatja egymást hagyomány és história. A nép emlékezete és fantáziája kicsiségekkel nem bibelődik, részletekkel, finom megkülönböztetésekkel nem törődik: nagy eseményekhez hímet varr s »száll az ének szájról szájra« s keletkezik a hagyomány.

Igy alakult meg a »*Báthory-ház*« legendája is, melyből az 1594. politikai vértanukat a vérpadra kísérték s mert az akkor s azon időtájt rendszeren a fejedelem szállása volt, a házat elnevezték Báthory-háznak, jóllehet sohasem volt a Báthoryaké, csak itt-ott benne laktak.

A hagyomány ritkán csal a főbb dolgokban: a mit *vezérszavakban* fejez ki, azt a történelmi kutatás van hivatva körülírni.

Ime az emberek emlékezete elfelejtette, de a levéltárak szellemidézése megmondja nekünk 300 év multán is, hogy az u. n. Báthory-ház miért Báthory-ház?!

¹ Ez az E. B. monogram azonban régebbi, már a XVI. sz. derekáról való (1556. datummal is előfordul): úgy hogy ha *Emericus Bognert* jelent; ez a többször bíróságot viselt Bogner alias Gellyén Imrének († 1621) atyja lehetett.

² Szamosközi István: Tört. maradványai IV. k. 82. l.

TESTVÉREGYESÜLETEK.

A Magyar Tanítók Túrista-Egyesülete.

A Magyar Tanítók Túrista-Egyesülete 1896-dik évi deczember hó 22-én este 5^{1/2} órakor tartotta Budapestben alakuló közgyűlését. Jelen voltak mintegy 60-an. *Verédy* Károly dr. kir. tanácsos, felhívja az egybegyűlteket, hogy a gyűlés vezetésére elnököt, a jegyzőkönyv fölvetelére pedig jegyzőt választani sziveskedjenek. Ez közfelkiállással megtörténvén: elnök lett *Verédy* Károly dr. kir. tanácsos, tanfelügyelő, jegyző *Romhányi* Sándor székesfővárosi tanító.

Elnök megnyitván az ülést, a jegyzőkönyv hitelesítésére fölkéri *Gerzso* Rózsa és *Telek* János kartársakat.

Elnök üdvözli a megjelenteket és lelkes szavakban fejtegeti az egyesület megalakulásának eszméjét. — Felhívja ezután az előkészítő bizottságot elnökét, előterjesztése megvételére.

Moussong Géza, a »M. T. E. Tanítói Osztálya«-nak ügyvivő alelnöke bejelenti, hogy a »M. T. E.« nek eszméjét a »M. T. E. T. O.«-nak öt tagja pendítette meg a választmányban, mely az új egyesület megalakulásának s a régi fölhasználásának eszméjét magáévá tette s kiküldött egy tizes bizottságot, az új alapszabályok megszerkesztésére s az előkészítendő teendők elintézésére. Ezen bizottság az Osztály tagjaihoz 426 levelező lapot küldött szét, melyeken kérdést intéz aziránt, hogy akarnak-e az ujonnan alakuló egyesület tagjai közé lépni? A kibocsájtott levelező lapok közül 305 igenlő, 27 tagadó válasz érkezett vissza, 94 tag válasza pedig függőben van. Jelenti továbbá hogy a bizottság elkészült feladatával s a mai alakuló közgyűlésen terjeszti elő az új alapszabályokat.

Elnök kérdést intéz a jelenlevőkhez, hogy kívánják-e az új egyesület megalakulását. — Az alakuló közgyűlés lelkes éljenzéssel válaszol. Elnök ennél fogva fölhívja *Moussong* Géza tagtársat az alapszabályok bemutatására s kéri a közgyűlést a hozzászólásra.

Moussong Géza bejelenti, hogy az alapszabálytervezetet a *Túrista Közöny*-ben közölte, hogy a tagtársak észrevételeiket megtehessék. Kéri a közgyűlést, hogy az alapszabályoknak pontonként való felolvasásától tekintsen el, hanem mindenki tegye meg észrevételeit. Minthogy azonban a jelenlevők közül senkinek sincs észrevétele az alapszabályok ellen, bejelenti, hogy *Vásárhelyi* József tagtárs Debreczenből fordult a közgyűléshez, hogy az alapszabályok XVII. pontjában foglalt helyi bizottságok önálló szervezettel bíró osztályok legyenek. *Verédy*

Károly dr. elnök fölszólása után azonban a közgyűlés kimondja, hogy azt nem fogadja el. — Közgyűlés a bemutatott alapszabálytervezetet tehát változtatlanul elfogadja.

Moussong Géza a kirándulási szabályzat tervezetét is bemutatja, melynél csak *Wehner* Gyula József kívánja azt a módosítást eszközölni, hogy ne csak az egyesek által bevezetett vendégek fizessenek kirándulásainkon egy korona külön részvételi díjat, hanem a meghívott egyesületek is, minden egyes résztvevő tag után. — Közgyűlés ezt a változást elfogadta.

Elnök bejelenti, hogy *Döller* Antal cs és kir. nyugalmazott őrnagy úr a »Magyar Túrista Egyesület Tátra Osztálya«-nak ügyvivő alelnöke levélbeli üdvözlöt küldött az alakuló közgyűlésnek — Bemutatja az »Erdélyrészi Kárpát Egyesület« következő üdvözlőiratát is :

A »Magyar Tanítók Túrista Egyesülete« tekintetes alakuló közgyűlésének.

Budapesten.

Hazafias örömmel vettük az alakuló közgyűlésre szóló deczember hó 10-én kelt szives meghívót és midőn jelezzük, hogy egyesületünk képviselőjére *Hermann* Antal dr. tanár urat egyidejűleg fölkértük, egyben kedves kötelességünknek tartjuk ez alkalomra az új testvéregyesületet melegen üdvözölni, forrón óhajtván, hogy az új testvéregyesület működését siker koronázza és a magyar túristaság érdekében minél több eredményt érhessen el. — Fogadja az igen tisztelt testvéregyesület bajtársi üdvözlötünket és testvéries vonzalmunknak ama nyilatkozatát, hogy mindenha igaz szeretettel és őszinte jóindulattal fogjuk az új egyesület törekvését elősegíteni és támogatni.

Kolozsvár 1896. decz. 17.

Feilitzsch Arthur báró, *Radnóti* Dezső társelnök. fötitkár.

Az üdvözléseket az egyesület közszóntettel veszi.

Elnök szép szavakban üdvözli a közgyűlésen az »E. K. E.« képviselőjében jelenlevő *Hermann* Antal dr. tudós tanárt. — *Hermann* Antal dr. feszült figyelem közt körülbelül ezeket adja elő :

»Az Erdélyrészi Kárpát Egyesület a magam nevében lelkes örömmel üdvözlöm a magyar tanítóság minden nemesért hevülő hazafias mozgalmának, közhasznu tevékenységének, kollegiálisan összetartó szellemének ez új megnyilatkozását, a Magyar Tanítók Túrista-Egyesületét, önálló független társas szervezetté alakulása alkalmából. Általában

véve nem tartom ugyan kívánatosnak, hogy a tanító elkülönödjék a többi társadalomtól; hisz arra van hivatva, hogy ennek szellemi követésére legyen, hogy mint az idealizmusnak már-már utolsó képviselője, terjessze az eszmények evangéliumát az iskola falán és körén túl is. De a tanítónak is szüksége van a társadalommal való szakadatlan érintkezésre. Ebből sok olyan tapasztalat meríthet, melyet hasznosan értékesíthet tulajdonképeni hivatásában is. És az a társadalom, mely közelebbről is alaposan ismerni fogja tanítóit, a nemzeti kultúra napszámos apostolait, meg is fogja őket becsülni; szeretni, méltányolni és végre jutalmazni is fogja őket. De hiszen a magyar tanítóság nincs is elszakadva a többi társadalomtól, sőt — nagy áldozat és munka árán — a szociális élet legelső tényezője és igen gyakran vezetője. Talán inkább egymás közt, a maga körében van megoszolva: a felekezeteknek és nemzetiségeknek, az iskolák külső rangjának és minőségének, sőt az egyéni képzés módjának különbözősége szerint számos táborra, pártra, rangfokozatra, csoportra oszlik a magyar tanítóság. Az egységes szellem, az együvé tartozás érzete e hiányának kárát vallja úgy a személy, mint az ügy. Azért minden olyan törekvést, mely a minden rendű és rangú, minden vallású és ajkú magyar tanítók közeledésére, tömörülésére, közös célra való egyesülésére irányul, az érdekelt egyénekre és a közügyre nézve egyaránt hasznosnak tűnik fel.

A magyar tanítóknak túrista célra való egyesülése e tekintetben különösen üdvösnek ígérkezik. Mert ha van kedvező alkalom arra, hogy teljesen áthassa lelkünket az egyenlőség és testvériség érzete: a szabad anyatermészet ölni lehet ez leginkább, melynek fenséges nagyságával szemben éreznünk kell egyenlő kicsinységünket és egymásra utaltságunkat, melynek titkaival szemben megalázkodik tudásunk dolyfe, és melynek gyönyöreit, örömeit hogy élvezhessük, nem méltóság és tudomány kell, hanem tiszta szív és fogékony lélek. A tanítók túrista-egyesülete arra lehet hivatva, hogy a társadalmi élet terén valósítsa meg a magyar tanítóság egységének azt a magasatos, s egyszersmind igazán modern elvét, mely a tanítói hivatás kezében a II. egyetemes tanító kongresszus egyik nagy intézménye volt.

De nincs is társadalmi osztály, melyre nézve a túristaság fontosabb volna, mint a tanítóságra nézve. Leginkább a tanítónak van szüksége arra, hogy zárt falak közt végzett nehéz, idegnyesztő, szervezetbontó munkája után, nemcsak a tanulók nagy szünidejében, hanem év-, hét-, sőt napközben is kimeneküljön az

éltető, edző szabad természetbe, pihenni, üdülni, szellemét felfrissíteni, új erőt szerezni. De egyébként is sok hasznot meríthet a tanító a túristaságból. Kirándulásain annyi bűzdítő, irányító inspirációt és termékenyítő benyomást nyerhet, melyek élénkké, szemléletessé, világossá, hatékonyvá teendik tanítását. És az a tanító, ki a természet barátja, azzá teszi tanítványát is. Kiviszi őket a legtanulságosabb iskolába, a szép élő muzeumba, megtanítja olvasni a természet nyitott könyvében, közvetlenül a dolgokra magukra, és nem azok halvány fogalmára, kongó neveire oktattván őket. Ez az igazi szemlélet! — De Athenébe baglyokat hordanék, vagy vizet a Dunába, ha önök előtt az iskolai kirándulásoknak, a pedagógia e túristáskodásának fontosságát akarván fejtegetni. Csak még egyet: Midőn az ifjú lélek, soha el nem múltó impressziókat szerezve, tiszta ártatlan gyönyörrel, fiatal életkedvvel élvezzi a vidék bájait, a hegy-völgy kelleméit, méla kegyelettel szemléli a múltak emlékeit, büszke csodálkozással az emberi ész műveit: akkor tanítjuk őt arra, hogy a gyönyörű föld a világ bokkrétája, ez oly szép, oly vidító, szívet lelket andalító ország, mely mindennapi kenyérral éltet, melynek virulása az ősök vérből fakad, mely az apák hamvait rejt: ez a mi drága szent hazánk! Ez a hazaszeretet élő methodikája!

Mert a magyar tanító a hazafiság szolgálatában áll akkor is, ha pihen és szórakozik, ha mulat és élvez. Mikor e hon vidékeit járja, mintegy terepviszonyait tanulmányozza annak a térnek, melyet meg kell hódítania a maga tudása, a magyar kultúra számára. És mikor túristáskodik, akkor nemzeti szellem pionerja, akkor retrognoszkáló járatban van a szellemi honfoglalás érdekében. És ez az a tér, a melyen a magyar túrista tanító, a melyen a most alakult egyesület lépten-nyomon találkozni fog az Erdélyrészi Kárpát-Egyesülettel. Azért is biztos lehet ennek legmelegebb rokonszenvéről, tevékeny támogatásáról, s ezért méltó az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület is minden magyar tanító méltánylására és pártolására. Legyenek üdvözölve!»

Az elnöka felszólalónak a közgyűlés halálját és köszönetét tolmácsolja a szép beszédért.

Elnök a »Magyar Tanítók Túristai Egyesületét« megalakultnak jelenti ki s fölhívja a közgyűlést az ideiglenes tisztikar és választmány választására. Evégből szavazat szedésre kiküldi *Schwetz* Vilmos elnöklete alatt *Cservenka* Ferencz és *Ulrich* Adolf tagtársakat és a szavazás tartamára felfüggeszti az ülést.

Schwetz Vilmos, szünet után kihirdeti a választás következő eredményét:

Elnök: Verédy Károly dr. kir. tanácsos tanfelügyelő. *Társelnökök: Telek* János felső kereskedelmi isk. tanár és *Wehner* Gyula József elemi és ipariskolai igazgató. *Ügyvivő al-elnök: Mousson* Géza polgári iskolai tanár, székesfővárosi elemi iparisk. tanító *Fogtanácsos. Wladár* Tivadar dr. ügyvéd *Titkár: Romhányi* Sándor elemi iskolai tanító. *Fegyzők* *Drajkó* István elemi iskolai tanító és *Fuszatus* Eszter polgári iskolai tanítónő. *Pénztáros: Gergely* István elemi és ipariskolai tanító. *Ellenőr: Kréhnay* Adolf elemi iskolai tanító *Könyvtáros: Juhász* Károly közép iskola tanárjelölt.

Elnök a választást jogérvényesnek jelenti ki, köszönetet mond a szavazatszedő bizottságnak és a »Magyar Tanítók Túrista Egyesületét« szabályszerűen megalakultnak jelenti, lelkes szavakban buzdítja a tagokat az úgyszeretetre és sikert, virágzó hosszú életet kívánva az új egyesületnek, az alakuló gyűlést bezárja.

A gyűlés elnök éltetésével, lelkes hangulatban ért véget.

A fehér asztalnál *Verédy* elnök lelkes és szellemes felköszöntőben köszönetet mond a E. K. E.-nek, hogy magát képviseltette, még pedig *Herman* Antal személyébe, a ki nemcsak kiváló tanár és az egész világon elismert jeles tudós, hanem a túristaügynek is egyik leghivatottabb és lelkesebb bajnoka. *Herman* viszont *Verédyt* köszöntötte fel, ki a tanítóknak nemcsak apa-pedagógiában, hanem a túristaügyben is tündöklő példát mutató vezetője.

Romhányi Sándor.

A magyarországi Kárpát-Egyesület központi választmánya decz. hó 19-én *Fischer* Miklós ügyvivő elnöklete alatt Iglón gyűlést tartott, melyen az elnök meghatottan emlékezett meg *Migazzy* Vilmos gróf, az egyesület volt elnökének haláláról, kinek emléke és érdemei az egyesület annaleseiben megörökítettek. Ezután hivatalosan kijelenti az elnök, hogy *Frigyes* főherczeg az egyesületnek védnökségét elfogadta. Az elnök jelentést tett arról, hogy az egyesületnek augusztus 18-án a gerlachfalvi csúcson rendezett milleniumi ünnepély alkalmából hozott azon határozatához, hogy a gerlachfalvi csúcs, hazánk legmagasabb orma, ezentul örök időkre *Ferencz József csúcsonak* neveztessek, nagy lelkesedéssel hozzájárultak Szepes vármegye törvényhatósága és a birtokos község; s hogy ezek alapján ez ügyben felterjesztést intézett a belügyminiszterhez. — Az egyesület ezernél több tárggyal részt vett az országos kiállításon. Az elnökségnek erre vonatkozó részletes jelentése tudomásul vétetvén, a gyűlés köszönetet és

elismerést szavazott *Fischer* Miklós ügyvivő alelnöknek és *Danhausser* Rezső egyesületi muzeumi kuszatosznak a kiállítás rendezése körül kifejtett fáradságos, buzgó és sikeres tevékenységükért. A szerkesztőbizottság jelentést tett az egyesületnek az 1897. évkönyvről, mely magyar és német kiadásban, változatos tartalommal és illusztrálva 3000 példányban fog megjelenni. Tudomásul szolgált az építő bizottságnak jelentése a Magas-Tátra területén végzett útépitési munkálatakról. A gyűlés örömmel vette tudomásul, hogy a zöldségi menedékház elkészült, melyben nemcsak vendéglői helyiségek, de vendégszobák is állnak a közönség rendelkezésére. Berendezése tavaszig elkészül. Tudomásul szolgált az elnökségnek azon jelentése is, hogy az egyesületnek felterjesztése folytán a bécsi geográfiai intézet a Magas-Tátrát újlag felmérte. A munkálatok két esztendőig tartottak s az új térkép nemcsakára meg fog jelenni. A gyűlés örömmel vette tudomásul Szepes vármegye törvényhatóságának azon határozatát, hogy a vármegye közigazdasági érdekeit oly hatalmasan szolgáló magyarországi Kárpát-egyesületet nemcsak erkölcsileg, de anyagilag is támogatni kötelességének ismeri. A nagyszalóki csúcson építendő observatórium ügyében elhatározott, hogy az építő bizottság készítse el a csúcra vezető útnak tervrajzait és költségvetését. A Magas-Tátra látóképe előállítás végett sokszorosíttatni fog. Végül számos adminisztratív ügynek elintézése után az egyesületnek sokirányú tevékenységét feltüntető gyűlés véget ért.

TÚRISTASÁG.

A túrista-sport diadala. A Cordillerák legmagasabb hegyét, az *Aconcagua* egy angol túrista megmászta. Mint újabban értesülünk, az *Aconcagua* 6834 méter magas csúcsára *Zurbriggen* svájci túrista-vezető mászott fel legelőször, míg az angol *Fitzgerald* elmaradt tőle. Valószínű azonban, hogy már *Fitzgerald* is feljutott az *Aconcagua* csúcsára. *Zurbriggen* ez idő szerint a svájci Alpok leghiresebb túrista vezetője, *Fitzgerald* azonban még ismeretlen nagyság az alpinisztikában. Most már *Zurbriggen* és *Fitzgerald* is méltán sorakozik a két világhírű túrista, dr. *Dicmer* és *Purtscheller* mellé, akik közül az első a *Himalayát*, a második pedig a délafrikai *Kilimandzsarot* mászta meg.

Igyunk Livia-forrásvizet!

Kezelő: az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület. Forrástulajdonos: Bethlen András gróf.

Mint gyógyító-víz: párat an!

Mint élvezeti víz: kitünő!

Dombháti Livia-forrás.

Orvosi vélemény szerint az összetételhez képest gyógyító ereje is kitünő. Belső alkalmazására, különösen hurutosbajok gyógyulnak Emésztési zavarok, étvágyhiány, gyomorégés, gyomorsavanyúság, aranyeres bántalmak, epezsavarok, gyomor és bélhurut javulni fognak a Dombháti Livia-forrásvíz alkalmazására. Kiváló sikerrel használható a légzőszervek hurutjainál, a köhögési inger- és tüdőhurutnál is.

Megrendeléseket elfogad az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület központi főtitkári hivatala Kolozsvárt és az összes osztályok elnökségei

Árak: 20 2 literes üveg 3 frt 90 kr, 25 1 literes üveg 3 frt 45 kr, 50 1/2 literes üveg 4 frt 10 kr ládával és üveggel.

Ugyancsak Dombháton 90 szoba áll a közönség rendelkezésére 60 krtól feljebb.

RADNA-BORBÉREK

(Besztercze-Naszódvármegye)

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület fürdője.

A legszebb vidéken fenyvesek közt fekszik. Körülötte az Ünökő, gyopáros Korongyos, Krecsunyel, Omuluj, Klaj hegyek. Nem messze a történelmi nevezetességű borgói és radnai szorosok. Fekvése a legfenségesebb. A völgy, hol a fürdőtelep van, óserdők örökzöldjétől csodás szépségű. Bukovina-felé kapuja a híres Ördögszoros a Bálint és Gábor szirtekkel és tovább sötét és bizarr szirttömegek mindenhol. A völgy-, bükk- és fenyves erdőkből ozonos levegő terjed szét és hűs patakok édes moraja zug felénk. Vize kitünő vasas savanyú víz. Vastartalma 10° C. Hasonmása a hirneves a karlsbrunni, charlottenbrunni és krynciai vizeknek. Orvosi értéke felülmúlja ezeket.

Vérszegényeknek páratlan hatása.

Kolozsvártól—Beszterczéig vasuton. Beszterczétől kocsin lehet ide jutni (6 frt). Szobák ára mérsékelt. Az E. K. E. vendéglőjében 80 krtól 1 frt 70 krig kaphatók kényelmes berendezésű szobák. Gyógydíj 1 frt. Koszt: ebéd (4 tál étel) 80 kr, vacsora 50 kr. Meleg fürdő 35 kr, hideg fürdő 10 kr.

A fürdő forrásvíze Széchenyi-forrás név alatt van forgalomba hozva. Árak: 20 üveg 2 lit. 4-10, 25 üveg 1 lit. 3-70, 50 üveg 1/2 literes 4-60. — A magas fekvés, a gyönyörű erdős környezet, a pompás hegyi utak, a fenyvesek kigőzölgesétől fűszeres, friss, tiszta levegő, a kitünő víz, az érdekes kiránduló helyek: a legelső klimatikus gyógyító-helylyé tették e fürdőt. — Fürdőidőszak kezdete jul. 1., vége szept. 5. — Kérdezősködőknek kimerítő felvilágosítással szolgál az E. K. E. főtitkári hivatala Kolozsvárt (Jókai-utca 11. szám.) vagy a radna-borbereki osztály elnöksége Ó-Radnán. — A nyári idő alatt naponként közlekedő postajárat.

Kolozsvár, 1896. febr. hó.

Telefon 76.

AZ ELNÖSÉG.

Gombos Ferencz Lyceum-nyomdája

Kolozsvárt, Bel- és Kültorda-utca sarkán

a legmodernebb betűfajokkal gazdagon felszerelve, bármily díszes kiállítás

KÖNYVNYOMDAI MUNKÁKAT

úgy helyi, mint vidéki megrendelésre gyorsan és legjutányosabb árak mellett készít.

Tisztelettel

Gombos Ferencz Lyceum-nyomdája.

ELŐFIZETESI FELHÍVÁS

„ERDÉLY”

1896-ik évi folyamára.

V-ik ÉVFOLYAM.

Szerkeszti: Radnóti Dezső.

Az »Erdély« nagy alakban, évente számos képpel külön műmellékletekkel jelenik meg.

Célja az »Erdély«-nek megismertetni a közönséggel hazánk legszebb részét, az erdélyi részt. Ez a páratlan szépségű földrész eddig ismeretlen volt, a gyönyörűbb helyek megtekintésére vezető utakról semmi tájékoztató nem jelent meg. A kitűnő gyógyító hatású fürdőknek nem volt közönsége, az ásványvizeknek nem volt piacza. A néprajzi különlegességek összegyűjtésére és legalább írásban megörökítésére nem volt organum. Ezeket a bajokat kívánunk segíteni az »Erdély«-lyel, mely viszonyainkhoz képest a legszebb kiállításban honismertető, turisztági, fürdő- és ásványvizügyi, valamint néprajzi tartalommal jelenik meg.

Gondoskodtunk, hogy kiváló írók és művészek tegyék tartalmassá az »Erdély«-t. Már 1—2 számunkban Sándor József az E. M. K. E. lánglelkű t. alelnöke nyitja meg az évfolyamot egy himnusz-ként ható, gyönyörűen megírt bevezetővel. Utána Rákosi Jenő, az »Otthon« elnöke méltatja azt a nagy jelentőségű célt, melyet az E. K. E.-nek megvalósítani kell. Következik ezek után Segesvárról egy ismertetés kilencz képpel. Az erdélyi városok legszebbje van ebben bemutatva művészi képekben. Márki Sándor dr., ez a kiváló történetíró, a magyar helynevekről mondja el nézeteit, e cikkben is több igen becses adatot hozván fel. Aztán jön Kuti Irén cikkelye, mely az E. K. E. kirándulások iránt kívánja a figyelmet felkelteni és cikkelye végén apostrofálja a nőket, hogy — szeretvén a természetet — lelkesedésükkel támogassák az E. K. E.-t. E cikkelyt Goró Lajos festő három remek képe illusztrálja. Utána Orbán Ferencz megnyitó beszéde, melylyel programot ad az E. K. E. osztályoknak, hogy társadalmi uton miként szolgálják az békét és egyetértést. Végül jönnek az apróbb rovatok: könyvesház, fürdőügy, ásványvizügy stb.

Az »Erdély« mint ifjusági olvasmány is számottevő. A fogékony ifjuság lelkébe a hazaszeretet szent tüzét csepegteti és honismertető tartalmával kiegészíti a hazai földrajzi oktatást.

Az »Erdély« minden hónapban 2—3 ives tartalommal, díszes borítékban megjelenő füzetek az E. K. E. tagjai 3 frt tagsági díjuk fejében ingyen kapják, azonban előfizetés útján is megrendelhető és pedig:

Egész évre 5 frt.

Félévre 2 frt 50

Az »Erdély« előfizetői kedvezményes árban rendelhetik meg az E. K. E. összes kiadványait.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Kolozsvárt, Jókai u. 11 sz.